

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрінің
2018 жылғы «29» желтоқсандағы
№ 721 бұйрығына 1-қосымша

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрінің
міндетін атқарушының
2016 жылғы 12 тамыздағы
№499 бұйрығына 2-қосымша

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларды мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы

1-тарау. Түсіндірме жазба

1. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларды мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5 және 14 - баптарына сәйкес әзірленді.

2. Бағдарламаның мақсаты сөйлеу тілі жалпы дамымаған (бұдан әрі - СТЖД) балаларда бастауыш мектеп бағдарламасы бойынша әрі қарай ана тілін меңгеруге сапалы дайындыққа және қоршаған ортада әлеуметтік бейімделуге, жалпы дамуына ықпал ететін, қарым-қатынас мәдениетін және сөйлеу белсенділігінің базалық үрдістері мен қызметін қалыптастыру.

3. Бағдарлама міндеттері:

1) қарым-қатынасты қажетсіну деңгейін жоғарылату және қоршаған ортадағы адамдарға қызығушылығын тәрбиелеу;

2) импрессивті және экспрессивті сөйлеуді дамыту (енжар және белсенді сөздікті жүйелендіру және байыту);

3) ауызша байланыстырып сөйлеуді дамыту (диалогтық және монологтық);

4) ауызша коммуникацияның лексико-грамматикалық құралдарын белсендендіру және қалыптастыру;

5) қызығушылықтарын үйлестіруге бағытталған ересектер және құрбыластарымен түрлі өмірлік жағдайлардағы вербалды және вербалды емес құралдарды дамыту;

6) байланыстырып сөйлеудің түрлі бейнелерін және оның белгілерін тани алу икемділігін, әңгімені құрастыру және қайталап айту дағдысын қалыптастыру;

7) артикуляциялық моторика қозғалыстарының кинестетикалық және кинетикалық негіздерін қалыптастыру;

8) толыққанды дыбыс айту дағдыларын (сақталған дыбыстарды нақтылау, жоқ дыбыстарды шығару, бұрмаланып айтылатын дыбыстарды түзету, автоматтандыру және сөйлемдегі басқа дыбыстардан ажырату);

9) шартты түрде есту және көру арқылы қабылдау мен назарды қалыптастыру;

10) фонематикалық есту мен фонематикалық қабылдауды дамыту;

11) сөйлеу кезінде интонациялық құралдарды меңгеру дағдыларын жетілдіру;

12) коммуникативті, ойындық және түрлі әрекеттер процесінде ұйымдастырушылық әрекеттерді, дербестікті, белсенділікті дамыту;

13) мектепке деген ынтаны қалыптастыру және мектепке дайындық.

4. Бағдарлама сөйлеу бұзылыстары бар балаларда ауызша байланыстырып сөйлеудің дамуына, қарым-қатынастың лексико-грамматикалық және фонетико-фонематикалық құралдарының қалыптасуына, сөйлеу кемістіктерін дұрыстауға, эмоционалды-еріктік және танымдық аймақтарының жетілмеуін түзетіп, ЖСТД бар мектепке дейінгі балаларды мектепке оқуға дайындауға және мектепте туындаған мәселелердің алдын алуға ықпал етеді.

5. Әр саладағы күтілетін нәтижелер сабақтардағы оқу мақсаттарының жүйесі арқылы беріледі.

6. Бағдарламаның мазмұны балалардың дене және психологиялық дамуының жас кезеңдерін қамтиды:

1) бірінші кіші топ – 2 – 3 жастағы балалар;

2) екінші кіші топ – 3 – 4 жастағы балалар;

3) ортаңғы топ – 4 – 5 жастағы балалар;

4) мектепке дейінгі ұйымдағы ересектер – 5 – 6 жастағы балалар;

5) жалпы білім беретін мектептегі, лицейдегі, гимназиядағы мектепалды даярлық сыныбы – 6 – 7 жастағы балалар.

2 -тарау. Бірінші кіші топ (2-3 жастағы балалар)

1- параграф. «Коммуникация» білім беру саласы

7. «Коммуникация» білім беру саласының базалық мазмұны бұл топта тіл дамыту арнайы түзеу оқу қызметінде жүзеге асырылады.

8. Мақсаты қолжетімді сөйлеу құралдарымен сөйлеу қарым-қатынас дағдыларын және қоршаған ортадағы адамдардың сөйлеуіне қызығушылықты дамыту болып табылады.

9. Міндеттері:

- 1) сөйлеуді түсінуді дамыту;
- 2) енжар және белсенді сөздікті кеңейту;
- 3) тілдің лексико-грамматикалық құралдарын қалыптастыру;
- 4) түрлі формалар және іс-әрекет түрлерінде ауызша байланыстырып сөйлеудің алғышарттарын қалыптастыру;
- 5) балаларды бір-бірімен қарым-қатынасқа итермелеу.

2-параграф. 1-жартыжылдық

10. Тіл дамыту: импрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру, фонематикалық түсініктердің алғышарттарын қалыптастыру, жалпы сөйлеу дағдыларын тәрбиелеу.

11. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

- 1) қолжетімді лексикалық тақырыптар бойынша енжар сөздікті жинақтау және қоршаған ортадағы адамдардың сөзін түсіну көлемін кеңейту;
- 2) заттар мен әрекеттерді олардың ауызша атауымен сәйкестендіре алуға үйрету, түрлі әрекеттерді түсіне алуды қалыптастыру;
- 3) «ма, ме» демеулік шылауларын пайдаланып болымды және болымсыз етістік бұйрықтарын дифференциациялау;
- 4) «үстінде» және «жанында» үстеулерін қолдануды үйрету;
- 5) зат есімнің жекеше және көпше түрін ажырата алуды дамыту;
- 6) жай сөйлемдерді түсіне алуды дамыту: «бастауыш+баяндауыш», «бастауыш+толықтауыш+баяндауыш»;
- 7) жанама септіктер сұрақтарын түсінуді қалыптастыру;
- 8) заттық және сюжеттік суреттер бойынша қарапайым сұрақтарды түсінуін балаларға оқыту.

12. Экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру (бұнда сөйлеудің кез-келген фонетикалық рәсімделуі рұқсат етіледі):

- 1) қысқа сөйлемдермен, сөз тіркестерімен, сөздермен ересектердің сөйлеуіне еліктеу қажеттілігін тудыру;
- 2) ашық буынды бір буынды, екі буынды, үш буынды сөздерді айта алуды дамыту;
- 3) өзінің есімін, топтағы балалардың, туғандарының есімдерін, лексикалық тақырыптар бойынша заттарды атай алуды дамыту;
- 4) етістіктер сөздігін кеңейту;
- 5) заттарды сипаттау үшін сын есімдердің көмегімен түсін, көлемін, дәмін атай алуды дамыту;
- 6) қарапайым сұрақтарға жауап бере алуға оқыту;
- 7) сұрақтар бойынша сөз тіркестерін құрастыра алуды қалыптастыру: «Қандай?»;
- 8) «үстінде» және «жанында» үстеулерін қолдануды үйрету;
- 9) кішірейткіш-еркелету мәніндегі зат есімдерді құрастырып жасауға

арналған жаттығу; зат есімдермен «менікі» есімдігін келістіруге арналған жаттығу;

10) суреттер бойынша сөз тіркестерін сын есім + зат есім; зат есім+етістік сызбалары бойынша құрастыруды үйрету;

11) кішігірім балалар тақпақтарының және өтірік өлеңдердің сөздерін аяқтап айта алуды үйрету;

12) сұрақтарға қысқа сөз тіркесімен немесе 2-3 сөзден тұратын қарапайым сөйлеммен жауап бере алуды қалыптастыру.

13. Фонематикалық түсініктердің алғышартын қалыптастыру:

1) дыбыстың орнын және оның бағытын анықтай алу білігін қалыптастыру;

2) дыбысталып жатқан заттың сипатын ажырата алуды дамыту;

3) тілдік және тілдік емес дыбыстарға еліктеуге оқыту.

14. Жалпы сөйлеу біліктерін тәрбиелеу:

1) балаларға қарым-қатынас орнатушы сұрақтарды түсінуді үйрету;

2) қарым-қатынастың вербалды емес құралдарын түсіне алуды дамыту: таңдану, тәнті болу, өкіну интонациясы, қарапайым эмоция, ым-ишара, қимыл-қозғалыс және мимика бар сұрақтар интонациясы;

3) қолмен еліктеу қимыл-қозғалыстарын орындай алуға үйрету; ым-ишарамен сәлемдесу немесе қоштасу; интонация: ым-ишараға және мимикаға сәйкес, балаларға қолжетімді вербалды құралдарды белсендендіру.

15. Күтілетін нәтижелер:

1) құрбыластарымен қарым-қатынасқа түсе алады, ересектердің сөзіне құлақ салады және оның мазмұнын түсінеді;

2) қарым-қатынастың қарапайым вербалды емес құралдарын түсінеді: таңдану, тәнті болу, өкіну интонациясы, сұрақ қою интонациясы;

3) өткен лексикалық тақырыптар бойынша заттардың белгіленуін, тұрмыстық ойын әрекеттерін, заттарды сипаттау кезіндегі қарама-қарсы сапаларды білдіретін сөздерді түсінеді (үлкен-кіші);

4) қарапайым қарым-қатынасты-орнатушы сұрақтарды түсінеді;

5) сюжеттік, заттық суреттер бойынша қарапайым сұрақтарлы түсінеді;

6) жанама септіктердің сұрақтарын түсінеді;

7) атау септігіндегі зат есімдердің жекеше және көпше түрін ажыратады;

8) бұйрық және ашық райдағы қарапайым етістіктерді сөйлеу кезінде қолданады;

9) аса қарапайым сөйлемдерді түсінеді;

10) қарапайым заттар мен әрекеттерді олардың сөйлеу белгілеуімен сәйкестендіре алады;

11) тұрмыстық орта және өтілген лексикалық тақырыптар бойынша заттарды, топтағы балалардың, туған-туысқандардың, өзінің есімін атай алады;

12) кез-келген фонетикалық рәсімделуінде қысқа сөйлемдермен, сөз тіркестерімен, сөздермен ересектердің сөйлеуіндегі тілдік және тілдік емес дыбыстарға еліктейді.

3-параграф. 2-жартыжылдық

16. Тіл дамыту: импрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді дамыту, фонематикалық түсініктер алғышарттарын қалыптастыру, жалп сөйлеу дағдыларын тәрбиелеу.

17. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

1) лексикалық тақырыптар бойынша енжар сөздікті жинақтауды жүзеге асыру және қоршаған ортадағы адамдардың сөзін түсіну көлемін кеңейту;

2) заттарды белгілейтін сөздерді олардың күнделікті өмірдегі әрекетімен сәйкестендіре алуды бекіту;

3) «астында», «артында» үстеулерінің мәнін түсінуді қалыптастыру;

4) оқылған ертегінің мазмұны бойынша қарапайым сұрақтарды түсіне алуды балаларға оқыту;

5) өткен шақтағы етістіктердің түрін сөйлеуде ажырата алуға арналған жаттығу.

18. Экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру (сөйлеудің кез-келген фонетикалық рәсімделуімен):

1) «астында», «артында» үстеулерін қолдану икеміне үйрету;

2) ересектердің қарапайым сұрақтарына балалардың қысқа сөз орамдарымен жауап беруі негізінде сөйлеудің диалогтық түрін дамыту;

3) сөйлеуге үстеулерді енгізу: «анда-мында»;

4) екі-үш сөзді сөйлемдерді қолдана алуды бекіту;

5) ересекпен басталған сөйлемдерді аяқтай алуға үйрету (көруге сүйену негізінде);

6) дыбыс еліктеуден тұратын, қарапайым өтірік өлеңдер мен тақпақтарды жаттау.

19. Фонематикалық түсініктердің алғышартын қалыптастыру:

1) заттардың дыбысталу ретін есте сақтай алуды қалыптастыру;

2) балалардың дауысын, жануарлардың дауысын ажырата алуды дамыту;

3) дыбысқа еліктеу тізбегін есте сақтай алуға оқыту.

20. Жалпы сөйлеу біліктерін тәрбиелеу:

1) сөйлеудің ритмикалық бейнесін, интонациясын сәйкесінше айтуға үйрету;

2) буындарда, сөздерде, сөз орамдарында ерте онтогенез дыбыстарын және дауысты дыбыстарды айту дағдыларын қалыптастыру;

3) сәлемдесу және қоштасу кезінде әдептілік формаларын қолдану дағдысын дамыту;

4) суреттегі эмоциялық жағдайды және дене тұрысын, ым-ишара, мимика мағынасын анықтай алу икемін қалыптастыру;

5) қарым-қатынастың вербалды құралдарын белсендендіру.

21. Күтілетін нәтижелер:

- 1) қоршаған ортадағы адамдардың сөзін түсінеді және құрдастарымен қарым-қатынасқа түседі;
- 2) енжар қолданыста қарапайым әрекеттерді бейнелейтін сөздер және кейбір лексикалық тақырыптар бойынша сөздер бар;
- 3) тұрмыстық қолданысты заттарды бейнелейтін сөздермен, олардың күнделікті өмірдегі әрекетімен сәйкестендіре алады;
- 4) сөйлеудің қарапайым грамматикалық формаларын түсінеді;
- 5) оқылған ертегінің мазмұны бойынша сұрақтарды түсінеді;
- 6) балалардың дауыстарын, жануарлардың дауыстарын, дауысқа еліктеулерін ажырата алады;
- 7) буындарда, сөздерде және сөз тіркестерінде ерте онтогенездегі дауысты және дауыссыз дыбыстарды айта алады;
- 8) дыбысқа еліктеуі бар өтірік өлеңдер мен қарапайым тақпақтарды жаттай алады;
- 9) өзі туралы, отбасы туралы, сүйікті ойыншықтары туралы сұрақтарға жауап бере алады;
- 10) екі құрамды сөйлемдермен және бірнеше сөздерден құралған сөйлемдермен қолданады.

3-тарау. Екінші кіші топ (3-4 жастағы балалар)

1-параграф. «Коммуникация» білім беру саласы

22. Бұл топтағы «Коммуникация» білім беру саласының базалық мазмұны тіл дамыту арнайы түзеу оқу қызметінде жүзеге асырылады.
23. Мақсаты қоршағандардың сөйлеуіне қызығушылықты және ауызша байланыстырып сөйлеуді дамыту, сөздік қорды кеңейту болып табылады.
24. Міндеттері:
  - 1) сөйлеуді түсінуді дамыту;
  - 2) тілдің лексико-грамматикалық құралдарын қалыптастыру;
  - 3) фонематикалық естуді және сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту;
  - 4) байланыстырып сөйлеудің қарапайым дағдыларын қалыптастыру;
  - 5) балаларды құрдастармен қарым-қатынас жасауға ниеттендіру.

2-параграф. 1-жартыжылдық

25. Тіл дамыту: импрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуді дамыту, фонематикалық түсініктер алғышарттарын қалыптастыру, қарым-қатынас дағдыларын дамыту.
26. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

1) лексикалық тақырыптар бойынша енжар сөздікті әрі қарай дамыту. «бір-көп» түсінігін сәйкестендіре алуды қалыптастыру;

2) жекеше және көпше түрдегі зат есім мен етістіктерді түсіне алуды балаларға үйрету;

3) кішірейткіш-еркелету мәніндегі сөздерді пайдалануды үйрету;

4) жағдаяты бойынша ұқсас, іс-әрекет мағынасы және белгілері бойынша қарама-қарсы әрекеттерді ажырата алуға оқыту;

5) тәуелдік сын есім түсінігіне оқыту;

6) зат есім және етістіктердің жекеше және көпше түрдегі грамматикалық категорияларын түсінуді қалыптастыру.

27. Экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру:

1) тұтас заттың бөліктерін атауды және ажырата алуды қалыптастыру;

2) жалпы белгілері бойынша заттарды топтастыра алуға үйрету;

3) заттардың сапасын және ерекшеліктерін бейнелейтін сөздермен балалардың сөйлеу тілін молайту;

4) екі буынды сөздерді екпінді бірінші буынға қоюмен айтуға үйрету;

5) бір буынды сөздерді айтуға үйрету;

6) екі құрамды сөйлемдер және бірнеше сөздерден құралған сөйлемдермен қолдана алуға үйрету;

7) сөзжасамның алғашқы дағдыларына оқыту;

8) кішірейткіш-еркелету мәніндегі заттарды атау мен ажырату;

9) зат есімнің септік түрін меңгеруге оқыту (табыс, ілік, барыс, көмектес, жатыс септіктер);

10) сөйлеуде бұйрық түрдегі етістіктерді қолдану және түсіну;

11) зат есімдердің сын есіммен жақ түрінде, жекеше, көпше түрінде үйлестіре алуына үйрету («үлкен доп», «жаңа кітаптар»).

28. Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру (сөйлеудің кез-келген фонематикалық рәсімделуімен):

1) екі құрамды сөйлемді меңгеруге оқыту («Анам отыр», «Әкем жүріп келеді»);

2) балалардың күнделікті әрекеті, сурет бойынша, қимыл-қозғалыстарды демонстрациялау негізінде қарапайым сөйлемді құрастыруға үйрету;

3) сұрау сөйлемдерін құрастыруды оқыту «Бұл не?», «Бұл кім?», «Сенің есімін қалай?»;

4) тақпақтар, өтірік өлеңдерді айтуды аяқтайтын жаттығуларды орындау.

29. Фонематикалық түсініктердің алғышартын қалыптастыру:

1) тілдік және тілдік емес дыбыстарды ажырата алуды тәрбиеле;

2) қарапайым артикуляциялық жаттығуларды орындауды үйрету;

3) дұрыс айтылатын дыбыстардан құралатын, ашық және жабық буынды бір,екі,үш буынды сөздерді айта алуға үйрету.

30. Коммуникативтік дағдыларды дамыту:

1) ситуативті-іскерлік қарым-қатынас түрінде вербалды және вербалды емес құралдарды жаңғыртуға және қабылдай алу икемділігіне оқыту;

2) ойын жағдаяттарын қолдана отыра, вербалды айқын сұрақтар бойынша диалогтік қарым-қатынасқа оқыту;

3) қатынас орнатушы сұрақтарды қолдануды және түсіне алуды оқыту;

4) мимика және пантомимика көмегімен достық сезімін білдіру, сыпайы түрде өтіну, алғыс білдіру формулаларға оқыту.

31. Күтілетін нәтижелер:

1) ересек адамдармен қарым-қатынасқа жасайды;

2) заттарды олардың сапалық белгілері және функционалдық тағайындалуымен сәйкестендіре алады;

3) кішірейткіш-еркелету, тәуелдік мәніндегі сын есімдерді ажырату;

4) мағынасы бойынша қарама-қарсы және жағдайы бойынша жақын әрекеттер мен белгілерді ажырата алады;

5) кейбір көмекші сөздердің, табыс, ілік, барыс, көмектес, жатыс септіктердің, зат есім және етістіктің жекеше, көпше түрінің грамматикалық категорияларын түсінеді;

6) сөз тіркестерін, екі құрамды және қарапайым сөйлемдерді қолданады;

7) сұрау сөйлемдерін құрастырады;

8) қарапайым артикуляциялық жаттығуларды орындайды;

9) дұрыс айтылатын дыбыстардан құралатын, ашық және жабық буынды бір,екі,үш буынды сөздерді айта алады;

10) такпақтар, өтірік өлеңдерді аяқтап айта алады.

3-параграф. 2-жартыжылдық

32. Тіл дамыту: ипрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру, байланыстырып мөйлеуді дамыту, фонематикалық түсініктер алғышарттарын қалыптастыру, коммуникативтік дағдыларын дамыту.

33. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

1) дидактикалық жаттығулар және ойын үрдісінде лексикалық тақырыптар бойынша енжар сөздік қорды кеңейту, нақтылау;

2) жақтық және өздік етістіктері айқын әрекеттерді ажырата алуға оқыту;

3) жекеше түрдегі өткен шақтағы етістіктерді ажырата алу икемін қалыптастыру;

4) зат есімнің кейбір септік түрлерін түсіне алуды дамыту;

5) етістіктердің мағынасын өзгертетін қосымшаларды түсігн алды дамыту;

6) етістіктердің мағынасын өзгеруіне әсер ететін тәуелдік сын есімдерді, кішірейткіш-еркелету мәніндегі сөздерді ажырата алу икеміне үйрету.

34. Экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру:

1) дидактикалық жаттығулар және ойын арқылы лексикалық тақырыпты меңгеру үдерісінде белсенді сөздікті молайту;

2) екінші буынға екпінді қоя отыра екі буынды сөздерді айтуға үйрету;

3) үш буынды сөздерді айтуға үйрету;

4) жай сөйлеммен ертегі мазмұны және сурет сюжеті бойынша сұрақтарға жауа бере алуды дамыту;

5) жекеше түрдің 2 жағындағы бұйрық түріндегі етістіктерді осы шақ етістігіне өзгерте алуды қалыптастыру;

6) екі сөзді және екі құрамды сөйлемдерде меңгерілген етістік формаларын қолдану;

7) сөйлеуде «ішінде», «үстінде», «артында» үстеулерін қолдануға үйрету.

35. Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру, бірақ балалардың сөйлеуінде морфологиялық элементтердің болуына көңіл аудару:

1) жайылма сөйлемді құра алуға оқыту: ілік септігінің жалғауы және заттық суреттер мен сұрақтарға сүйене отыра басқа септіктердің жалғауларының көмегімен;

2) қысқа тақпақтарды жаттау.

36. Фонематикалық түсініктердің алғышартын қалыптастыру:

1) жеке дыбыстардың айтылуы және жануарлардың дауысқа еліктеуін ажырату;

2) дыбысты-буындық құрылымы бойынша ұқсас сөздерді естуге дифференциациялауға оқыту («үйшік-күшік», «ойнайды-орайды»);

3) түрлі дыбыстық топтасудағы екі-үш буынды сөздерді айтуға үйрету.

37. Коммуникативтік дағдыларды дамыту:

1) сюжеттік бейнелеу кейіпкерлерінде эмоционалдық жағдайды анықтай алуға үйрету: сюжеттік бейнелеу кейіпкерлерінің эмоционалдық жағдайын қабылдай және көрсете алу икемділігі;

2) ойын ситуацияларын қолдана отыра, отбасы мүшелерімен қарым-қатынас жағдайында коммуникативтік дағдыларды белсендіру;

3) отбасы мүшелерінің іс-әрекетін және өзінің жеке іс-әрекетін сипаттап бере алу икемділігіне оқыту;

4) ойын ситуацияларын құра отырып, құрдастарымен қарым-қатынасқа балаларды итермелеу;

5) мимика және пантомимика көмегімен қатынас-орнатушы сұрақтарды қолдану және түсіну, достық сезімін білдіру, сыпайы түрде өтіну, алғыс білдіру дағдыларын бекіту.

38. Күтілетін нәтижелер:

1) өзі туралы, отбасы туралы, сүйікті ойыншықтары туралы мағлұматты сұрақтарға жауап береді;

2) кейбір жай көмекші сөздердің, етістіктердің ашық және бұйрық райдағы грамматикалық категорияларын түсінеді;

3) етістіктің мғынасын өзгертетін қосымшаларды ажыратады;

4) қарапайым сұрақтарды қояды;

5) қарапайым ақпаратпен бөліседі;

6) толықтыруларды пайдаланып жайылма сөйлемді қолданады;

7) түрлі дыбыстық топтасудағы екі-үш буынды сөздерді айтады;

8) саусақ гимнастикасының мәтіндерін, өтірік өлеңдер, қысқа тақпақтарды жаттайды.

4-тарау. Ортаңғы топ (4- 5 жастағы балалар)

1-параграф. «Коммуникация» білім беру саласы

39. Бұл топтағы «Коммуникация» білім беру саласы бағдарламасының базалық мазмұны «Тіл дамыту» арнайы түзету оқу әрекетінде жүзеге асырылады.

40. Мақсаты - тілдің лексико-грамматикалық құралдарын белсендендіру болып табылады.

41. Міндеттері:

- 1) үстеу, сын есім, етістік, жалпы қолданыстағы зат есімдер есебінен балалардың енжар және белсенді сөздіктерін байыту;
- 2) тілдің грамматикалық құралдарын белсендендіру;
- 3) ересек адамдармен және балалармен еркін қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- 4) диалогтік фразалық сөйлеуін дамыту.

2-параграф. 1-жартыжылдық

42. Тіл дамыту: импрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуді дамыту, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту, қарым-қатынастың вербалды және вербалды емес құралдарын дамыту.

43. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

- 1) болымды және болымсыз бұйрықтарды түсіне алуға оқыту;
- 2) мағынасы бойынша қарама-қарсы әрекеттерді ажырата алуға үйрету;
- 3) мағынасы бойынша қарсы сын есімдердің орнын түсіну.

44. Экспрессивті сөйлеуді дамыту:

- 1) сөйлеу тілінде жай сөйлемдерді қолдана алуға үйрету;
  - 2) сөйлеу тілінде септікті қолдану икемін дамыту;
  - 3) «мен» жіктеу есімдігін зат есіммен келістіруді балаларға үйрету;
  - 4) жекеше, көпше түрінде зат есімнің сын есіммен келістіру дағдысын дамыту;
  - 5) тәуелдік сын есімді құрастыра алуды дамыту.
  - 6) мағынасы бойынша қарама-қарсы сын есімдерді қолдануды дамыту;
  - 7) кішірейткіш-еркелету мәніндегі заттарды атауды үйрету икемін бекіту.
45. Байланыстырып сөйлеуді дамыту:

- 1) өзіндік фразалық сөйлеуді қолдануға үйрету;
- 2) пысықтауыш, анықтауыш, көмекші сөздер және көмекші сөздерсіз толықтаулармен сөйлемдерді жайылта алу икемін дамыту;
- 3) кішігірім әңгіме немесе ертегі мазмұны бойынша сөз орамдар және сөйлемдерде сөздерді аяқтап айтуға оқыту;
- 4) ертегілерден үзінді, көлемі бойынша үлкен емес, өтірік өлеңдер, тақпақтарды жатқа алу икемін дамыту.

46. Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту:

- 1) сөйлеудің айтылым жағынын және фонематикалық түсініктердің алғышарттарын дамыту;
- 2) берілген буындық құрылымдағы сөздерді айтуға үйрету: сөздің басында дауысты дыбысы бар сөздер «кітап», сөз ортасында «ыстық», сөз аяғында «қарт».

47. Қарым-қатынастың вербалды және вербалды емес құралдарын дамыту:

- 1) бала басқа балаларды тыңдай алатын, балалар, ересек адамдармен қарым-қатынас орната алатын жағдайлар жасау;
- 2) диалог барысында сұрақтар қоя білуін және оларға жауап қайтара алуын бекіту, өтініш және алғыс білдіру кезінде қарапайым сыпайылықты көрсету алуға үйрету;
- 3) диалогқа дер кезінде түсуді және әңгімені аяқтауды дамыту.

48. Күтілетін нәтижелер:

- 1) диалогтік- қарым-қатынастың негізгі түрін қолданады;
- 2) үлкендерге «сіз» деп айта отыра, сұрақтарға және өтініштерге жауап береді, құрбыластарымен және ересек адамдармен қатынасқа түсе алады;
- 3) мағынасы бойынша қарама-қарсы етістіктер мен сын есімдердің орнын түсінеді;
- 4) үстеу, сын есім, етістік, жалпы қолданыстағы зат есімдерді қолданады;
- 5) жекеше, көпше түрінде есімдікті зат есіммен, сын есімді зат есіммен келістіре алады;
- 6) кейбір артикуляциялық жаттығуларды орындай алады;
- 7) берілген буындық құрылымдағы сөздерді айтады: сөздің басында, сөз ортасында, сөз аяғында дауысты дыбысы бар сөздер;
- 8) жайылма сөйлемдерді құрастыра алады.

3-параграф. 2-жартыжылдық

49. Тілді дамыту: импрессивті сөйлеуді дамыту, экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуді дамыту, өйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту, қарым-қатынастың вербалды және вербалды емес құралдарын дамыту.

50. Импрессивті сөйлеуді дамыту:

1) жалпылама сипаттағы сөздермен енжар сөздікті толықтыру: тәулік бөліктері, жыл мезгілдерінің атауы;

2) көмекші есімдермен «астында», «жанында» айқындалған, кеңістік қатынасын түсінуіне үйрету;

3) «астында-үстінде», «алдында-артында-жанында», «алыс-жақын» үстеу мәндерін түсінуді үйрету;

4) ұқсас жағдайларды белгілейтін, іс-әрекеттерді ажырата алуды қалыптастыру;

5) етістіктің болымды және болымсыз түрін ажыратуға үйрету.

51. Экспрессивті сөйлеуді қалыптастыру:

1) лексикалық тақырыптар бойынша үстеу, сын есім, етістік, жалпы қолданыстағы зат есім есебінен белсенді сөздікті молайту;

2) сөйлеуде септікті сөз түрлендіруді қолдана алуды дамыту;

3) үш көлемінде сан есімдерді зат есімдермен келістіруді, өздік етістіктерді құра алуға үйрету.

52. Байланыстырып сөйлеуді дамыту:

1) берілген графикалық схема бойынша сөйлемдерді құра алуға оқыту: «кім? – сипаты- зат – әрекет»;

2) «және», «содан соң» жалғаулық шылаулары бар салалас құрамалас сөйлемдерді құра алуға оқыту;

3) схема және тірек суреттері бойынша қысқа сипатта әңгімелерді құрастыра алуға үйрету;

4) схема және тіреу суреттері бойынша кішігірім ертегілер мен әңгімелерді қайта айтып беруге оқыту;

5) ертегі ішінен ұсынылған сюжет бойынша сахналауға үйрету.

53. Сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту:

1) сөйлеудің айтылым жағынын және фонематикалық түсініктердің алғышарттарын дамыту;

2) дауыссыз дыбыстары үйлескен екі–үш буынды сөздерді айтуға үйрету.

54. Қарым-қатынастың вербалды және вербалды емес құралдарын дамыту:

1) сөз сөйлеуді өз мағынасы және логикалық екпіні бар, сөйлеу бөліктеріне бөлуді үйрету;

2) қарым-қатынастық элементарлы ситуацияларына үйрету.

55. Күтілетін нәтижелер:

1) құрбыластарымен және ересек адамдармен қатынасқа түседі, олардың өтініштерін орындайды;

2) кейбір үстеулерді мағынасын түсінеді; ұқсас жағдайларды белгілейтін іс-әрекеттерді ажыратады;

3) кейбір сөз жасам біліктерін меңгерген;

4) дауыссыз дыбыстары үйлескен екі –үш буынды сөздерді айтады;

5) сөйлеу тілінді жай көмекші сөздерді, жайылма сөйлемдерді қолданады;

6) сюжетті суреттер бойынша сөйлемдер құрастырады, сипаттама бойынша қысқа әңгімелерді құрастырады және қайта айтып береді.

5-тарау. Ересектер тобы (5-6 жастағы балалар)

1-параграф. «Коммуникация» білім беру саласы

56. Бұл топтағы «Коммуникация» білім беру саласының базалық мазмұны тіл дамыту, сауат ашу және жазу негіздері, дыбыс айту қабілеті арнайы түзеу оқу қызметтерінде жүзеге асырылады.

57. Мақсаты ауызша байланыстырып сөйлеуді және балалардың шығармашылық белсенділігін дамыту, фонемтикалық есту мен толыққанды айту дағдыларын дамыту, оқудағы қарапайым дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

58. Міндеттері:

- 1) ауызша коммуникацияның лексико-грамматикалық құралдарын белсендендіру;
- 2) қоршаған орта адамдарымен еркін қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- 3) түрлі іс-әрекетте ауызша байланыстырып сөйлеуді дамыту (диалогтік және монологтік);
- 4) дұрыс дыбыс айтуды қалыптастыру;
- 5) фонетикалық-фонематикалық түсініктерді қалыптастыру;
- 6) қолдарды жазуға даярлау;
- 7) түрлі тұрмыстық жағдайларда қарым-қатынас және жүріс-тұрыс мәдениетін тәрбиелеу;
- 8) коммуникативті, ойын және түрлі іс-әрекет барысында шығармашылық белсенділікті, дербестікті, ұйымдастырушылық әрекетті дамыту.

2-параграф. 1-жартыжылдық

59. Тілді дамыту: импрессивті және экспрессивті сөйлеуді ары қарай дамыту, дамыту, байланыстырып сөйлеуді дамыту (диалогтік және монологтік), коммуникативтік дағдыларды дамыту.

60. Импрессивті және экспрессивті сөйлеуді әрі қарай дамыту:

- 1) қоршаған ортадағы түрлі заттарды сипаттау үшін қажетті заттардың атауын, әрекетін, сипаттамасын қолдана алуды дамыту;
- 2) антонимдер, синонимдер, заттардың топталуы бойынша жалпылама сөздерді қолдану және түсіне алуды үйрету;

3) лексикалық тақырыптар бойынша белсендікті сөздікті кеңейту, молайту және жалпылау;

4) балаларды барлық сөз таптарын қолдануға ынталандыру;

5) арнайы сөздер –терминдерді қолдануды және түсіне алуды үйрету, мысалы: «қайта айту», «сөйлем»;

6) белгілі бір затқа сипаттамалар мен әрекеттерді және берілген әрекетке заттарды таңдай алу икеміне үйрету.

61. Диалогтік және монологтік байланыстырып сөйлеуді дамыту:

1) сипаттама әңгімелеуді, заттарды салыстыру әңгімелеуін сюжетті сурет бойынша әңгімелеуді құрастыру және қайта айтуды, оқылған мәтінді қайта айтуға оқыту;

2) әңгімені үлгі бойынша, жоспар бойынша, орындалған сурет құрастыруға үйрету;

3) сызбаға сүйене отыра байланыстырылған, бірізді монологтік сөз айтуды құруға оқыту;

4) кейіпкердің эмоционалдық күйін көрсете отыра, рөл бойынша оқылған шығарманың сюжетін ойнап бере алуды дамыту;

5) ересек адамның көмегімен әңгіменің жалғасын және соңынын ойдан құрастыра алуға үйрету, қарапайым жайылма сөйлемдерді құрастыруға жаттығу;

6) тәуелдік жалғаулы есімдіктерді қолдануды үйретуді дамыту;

7) түрлі материалдар, өсімдіктер, азық-түлікке сәйкестендіру мағынасымен қатыстық сын есімдерді жасай алу икеміне оқыту;

8) «үстінде», «астында», «ішінде», «одан», «оған», «сонымен» шылауларын зат есіммен қоса қолдану дағдыларын бекіту;

9) сөйлемді бірыңғай мүшелермен жазуды қалыптастыру, сөйлемде жекеше және көпше түрдегі, септіктегі сөздерді келістіре алуды бекіту;

10) етістіктерді қосымшалармен құрастыру білігіне үйрету;

11) дауыс ырғағы бойынша сөйлемдерді ажырата алуға үйрету: сұрау, лепті, хабарлау дауыс ырғақтары;

12) көпше түрдегі зат есімнің ілік септігінде дұрыс қолданылуын бекіту.

62. Коммуникативтік дағдыларды дамыту:

1) 3-4 сөзден тұратын сұрақтар бойынша диалогтік қарым-қатынасты дамыту;

2) сөз сөйлеуді өз мағынасы және логикалық екпіні бар, сөйлеу бөліктеріне бөлуді дамыту;

3) сөйлеу ағымында сұрау дауыс ырғағын ажырата алуды, сөйлеу кезінде сұрау сөздерін қолдана алуды үйрету.

63. Күтілетін нәтижелер:

1) жалпылама мағынасы бар сөздерді қолданады;

2) дербес сөйлеу тілінде жай және күрделі сөйлемдерді қолданады;

3) қатыстық сын есімдерді жасай алады;

4) сөйлеу ағымында дауыс ырғағы бойынша сөйлемдерді ажыратады: үйрету: сұрау, лепті, хабарлау дауыс ырғақтары;

5) жай және кейбір күрделі көмекші сөздерді қолданады;

6) бірыңғай мүшелері бар сөйлемді құрастырып жаза алады;

7) көрнекі материалдарға сүйене отыра сюжетті сурет бойынша хабарлы әңгімелерді, заттар және құбылыстар жайлы сипаттама және салыстырмалы әңгімелерді құрастырады және қайта айтып бере алады;

8) сөйлеуді өз мағынасы және логикалық екпіні бар, сөйлеу бөліктеріне бөле алады;

9) кейіпкердің эмоционалдық күйін көрсете отыра, рөл бойынша оқылған шығарманың сюжетін ойнап бере алады.

64. Жазу мен сауат ашу негіздері: сөйлеудің бірлігі ретінде дыбыс туралы түсініктерді қалыптастыру, сөйлем құрылымын түсінуді қалыптастыру, ырғақ сезімін тәрбиелеу, сөздерді буынға бөлумен таныстыру, фонетикалық талдаудың қарапайым формаларын дамыту, фонематикалық түсініктерді қалыптастыру, дыбыстарды интонациялық ерекшелеу.

65. Дыбыстың сөйлеу бірлігі ретінде түсінігін қалыптастыру:

1) тілдік емес дыбыстарға назарын аудару, балаларда дыбысқа ерекше назарын аударуды қалыптастыру, дыбыстың шығып жатқан орнын анықтай алу икемділігіне үйрету;

2) дыбысталуы бойынша бір-біріне жақын және қарама-қарсы тілдік емес дыбыстарды салыстыра алуға үйрету. Дыбысқа еліктеу, музыкалық аспаптар, шиқылдауыш ойыншықтарды қолданумен түрлі қаттылықтағы (қатты-ақырын), жоғарылықтағы (жоғары-төмен) дыбыстарды қабылдау кезіндегі есту зейінің дамыту;

3) музыкалық аспаптарды қолдану арқылы «ұзын» және «қысқа», «қатты» және «ақырын дыбыстау» түсініктерін қалыптастыру, өйлеуге есту зейінің тәрбиелеу, есту зейініне, сөздің дыбыстық қатпарына есту зейінің дамыту, сөйлеу дыбыстарын тануға үйрету;

4) дыбыстың нақты есту бейнесін қалыптастыру;

5) бір сөзді қатты және ақырын айтуға болатыны жайлы түсінігін қалыптастыру, сөздер бірдей және әр түрлі айтылуы туралы түсініктерін қалыптастыру;

6) дыбысталуы бойынша бірдей және әр түрлі «дос» сөздерді таңдай алуға балаларды үйрету, балаларды дыбыстың мағына ажыратушылық қызметімен таныстыру: сөздер бір-бірінен бір-ақ дыбыспен айырмашылықта болатынын түсіндіру.

66. Сөйлем құрылымын түсінуді қалыптастыру:

1) сөйлемдегі сөздерді естуге ажыратуын, олардың санын және ретін анықтай алуын қалыптастыру;

2) жеке сөздерді көрнекі бейнелейтін, көмекші орнын басушы құралдар ретінде – ұсақ текшелер, қолдана алуын үйрету.

67. Ырғақ сезімін тәрбиелеу.

1) музыканың орындалу сипатына сәйкес ырғақ қимылдарына оқыту, еліктеу бойынша қарапайым ырғақты қолмен шапалақтау. Екі-үш ырғақты белгі материалынан есту зейінің және есту есін дамыту (бес ырғақты белгіге дейін);

2) ауызша нұсқау және үлгі бойынша ырғаққа баға беруге және жаңғыртуға, қабылдауға үйрету, ұзын және қысқа паузалармен бөлінген, ерекше көрсетілмеген ырғақтық құрылымдарды бағалау және қабылдауға үйрету, және оларды ауызша нұсқау және үлгі бойынша жаңғырту;

3) балалар әндерінің ырғағын тықылдатып ойнау, ырғақтық және музыкалы-ырғақтық ойындарда ырғақ сезімін дамыту.

68. Сөздердің буындық бөлінуімен танысу.

1) дауысты дыбыстарды белгілеу негізінде сөздердің буынға бөліну түсінігін балаларға үйрету;

2) балаларды сөздердің буындық бөлінуіне, сөз ішінен буындарды белгілеуге, сөздердегі екпін белгісін қоюға, екпінді буынды табуға үйрету;

3) балаларды «буын» терминімен және буынға бөлінудің графикалық жазбасымен таныстыру;

4) бір буынды және екі буынды сөздерді ажырата алуға балаларды үйрету, балаларды қол шапалағымен, адыммен сөздің созылықлығын (сөздің буындық құрамын) анықтау икемділігіне үйрету;

5) сөз жасам және сөз түрлендіруді қолдану негізінде сөздің дыбыстық қатпарының өзгеруі оның созылықлығының (буындар саны) және мағынасының өзгеруіне әсер ететіні жайлы балалардың түсініктерін қалыптастыру;

6) келесі реттегі алдымен ашық, кейіннен ашық және жабық буындардан құралатын, екі буынды сөздердегі ырғақтық сурет және екпінді буынды дұрыс айтумен сөздің дыбысты буындық құрылымын қалыптастыру: дауысты дыбысқа екпінмен [А], [У], [И], [О], [Ы];

7) бірге айтып және қолмен шапалақтап қарапайым сөздердің ырғағын жаңғырту және қабылдау;

8) етістіктер жұбын айту кезінде 3-ші жақтың осы шақтағы жекеше түрдегі ашық рай формасындағы етістіктердің дыбыс буындық құрылымын жаңғыртуға үйрету. Бір, екі, үш буынды сөздердің ырғақты-буындық құрылымын тықылдату немесе адымдау, қолмен шапалақтау арқылы сөздерді бөліктерге бөлу кезінде арнайы дидактикалық ойындарды қолдану.

69. Фонематикалық қабылдауды дамыту:

1) сөздегі дыбыстың болуын анықтай алу икемділігін қалыптастыру;

2) дыбысталуы бұзылмаған дыбыстарының, кейіннен түзету жұмысы жүргізілген дыбыстардың есту және есту айту дифференциациясын жүзеге асыра алуын қалыптастыру. Атауы нақты берілген материалды, ажыратылатын дыбыстарды кірістіретін заттық суреттерді бөле алуға үйрету.

70. Фонематикалық талдаудың қарапайым формаларын дамыту:

1) айтқаннан сөзді ерекше белгілеп, сонан соң сөзді буындарға бөлу, сосын- жеңіл айқындамадағы сөз аясында бір дыбысты ерекше ажырату арқылы қарапайым фонематикалық талдау дағдысын қалыптастыру;

2) сөздің басында екпінді дауысты дыбысты айқындап көрсету; сөзден дыбысты айқындап көрсету, сөздегі соңғы және бірінші дыбысты анықтау;

3) дыбысты белгілеу үшін арнайы белгілермен балаларды таныстыру (бейтарап түсті текшелер: ақшыл сары немесе сұр), сөздің фонематикалық (дыбыстық) құрылымының негізгі ерекшеліктерімен балаларды таныстыру;

4) П.Я. Гальперин бойынша ақыл-ой әрекеттерінің кезеңмен қалыптасуын ескере отырып, екі дауысты дыбыс тіркесі мен дауысты-дауыссыз және дауыссыз-дауысты түріндегі екідыбысты сөздерге фонематикалық талдау мен жинақтауды жасауға үйрету: графикалық сызбалар және текшелерге сүйене отыра фонематикалық талдаудың әрекетін орындау, сурет, дайын графикалық сызба, текшелер қолдану;

5) жақын таныс сөздерді талдау кезінде дыбыстарды ретімен көрсетуге және торларды текшемен жаба алу икемділігіне балаларды үйрету;

6) балаларды «дауысты» және «дауыссыз» дыбыстарды ажырата алуға үйрету. Дыбыстау кезінде ауа ауыз қуысынан еркін шығатын, дауыспен созып айтуға келетін, ән айтуға келетін «сиқырлы» дыбыстармен балаларды таныстыру («ән айтуға келетін» (дауысты) дыбыстар). «Дауысты дыбыс» терминін және оның белгіленуі – қызыл текшені енгізу. Балаларда дыбыстау кезінде ауа кедергіге ұшырайтын (тіл, тіс, ерін) ән айтуға келмейтін «дауыссыз» дыбыстар жайлы түсініктерін қалыптастыру;

7) дауыстың қатысуы бойынша дыбысты дифференциациялауға балаларды үйрету (катаң-ұяң);

8) жуан және жіңішке дыбыстарды естуге ажырату бойынша алғашқы біліктерін қалыптастыру;

9) дыбысталуы бойынша сөздерді салыстыра алуға, дыбыс жұптарын жуандығы және жіңішкелігі жағынан ажырата алып, оларды «үлкен» және «кіші ағайындылар» деп атауына үйрету;

10) балаларда «үлкен мотор» жуан (р-р-р) деп дыбысталатынын, ал «кішісі» - жұмсақ (рь-рь-рь) деп әндететіндігі жайлы түсініктерін қалыптастыру. Сөздердің атауында бар, берілген дыбыстарға сәйкес оларды топтастыра, балалардың заттық суреттерді негізге алатын ойын тапсырмасы және ойында аталған тапсырмасын шешу үшін қолдану;

11) сөздің дыбыстық талдауын жасау кезінде сілтеу таяқшасын, текшелерді, сөздің дыбыстық құрылымының суретті-сызбасын қолдана алу икемділігіне үйрету;

12) балаларда ересек адамның бақылауында түрлі күрделіліктегі шартты-белгілік модельді құра алуды қалыптастыру.

71. Фонематикалық түсініктерін қалыптастыру: педагогпен берілген дыбыстарға сөздерді таңдауына және іріктей алуына үйрету.

72. Дыбыстарды интонациялық ерекшелеп белгілеу:

1) созылыңқы айтуға келетін дыбыстардың айтылуына назарын аударту: ысқырық, ызың, үнді және басқалары, аталған дыбыстарды созылыңқы айтуға балаларды үйрету;

2) дауыспен созып айтуға келмейтін дыбыстардың айтылуына назарын аударту: үзілмелі, еріндік.

3) кез-келген сапалы сипаттағы дыбысты ажыратуға мүмкіндік беретін, сөздердегі дыбыстарды интонациялық ерекшелеп белгілеуінің жалпылама тәсіліне балаларды үйрету;

4) балаларға қолжетімді кішігірім такпақ диалогтарын, арнайы ойындар, хормен жүру арқылы сөйлеу тілін интонациялы бейнелеу, еркін мәнерлеп сөйлеу, дауысты модульдеудің шығармашылық бастамашылдығын дамыту.

73. Күтілетін нәтижелер:

1) «дыбыс», «сөз», «сөйлем» терминдері жайлы алғашқы түсініктері бар;

2) сөздерді буындарға бөле алады;

3) қазақ тілінің екі негізгі тобының – дауысты және дауыссыз, айрықша, танымды сипаттары жайлы алғашқы түсініктері бар;

4) ересек адамның көмегімен сөздегі дыбыстың ретін орната алады;

5) белгілі дыбыстық құрылымдағы сөздердің және екі дыбысты сөз тіркестерінің дыбыстық талдауын жүргізе алады;

6) сөздің және дыбыстың ақырын және қатты, жоғары және төмен дыбысталу ерекшеліктерін талдай алады;

7) сөздердің және сөйлемдердің модельдерін (сызбаларын) қолданады және түсінеді;

8) дыбыстарды көрсету үшін бейтарап және қызыл түсті текшелер арнайы белгілерді қолданады және түсінеді.

74. Дыбыс айту: сөйлеу тіліндегі негативизмді жою, еркін есту арқыла қабылдау мен зейінді қалыптастыру, фонематикалы қабылдауды дамыту, жалпы және қол моторикасының даму процесінде қозғалыстың кинестетикалық және кинетикалық негіздерін қалыптастыру, артикуляциялық қозғалыстардың кинестетикалық негіздерін қалыптастыру, сөйлеу кезінде тыныс алуына үйрету, дауыс күшін дамыту, дыбыс айтуды қалыптастыру, сөздің буындық құрылымын қалыптастыру, фонематикалық анализ бен синтезге үйрету.

75. Сөйлеу тіліндегі негативизмді жою:

1) баламен эмоционалды қатынас орнату;

2) баланы бірлескен әрекетке тарту және өзара әрекеттену дағдысын қалыптастыру. Баланы өз күшіне деген сенімділікке тәрбиелеу. Ойын әрекетіне деген қызығушылықты және ойынға қатыса білуді қалыптастыру;

3) артикуляция мүшелерін дамыту.

76. Еркін есту арқылы қабылдауды және зейінді қалыптастыру:

1) сөйлеу тілдік емес дыбыстарға назар аудару: зейінін дыбысқа шоғырландыру; дыбыстың шығу көзін анықтау;

2) дыбысталуы бойынша қарама-қарсы сөйлеу тілдік емес дыбыстарды салыстыру, дыбысталуы бойынша жақын сөйлеу тілдік емес дыбыстарды салыстыру;

3) дыбыстың шыққан көзін және оның бағытын анықтау;

4) заттардың дыбысталу дәйектілігін есте сақтау;

5) есту зейінін ауыстыра білуді, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына қарай орындау икемділігін дамыту;

6) 2 сигналдың ішінен тұрмыстық шуды тани және ажырата білу икемділігін дамыту;

7) музыкалық аспаптың ақырын және қатты дыбысталуын жіктей білу;

8) музыкалық аспаптардың дыбысталу қарқынын (жылдам-баяу) жіктей білу, музыкалық аспаптардың дыбысталуының басталуы мен аяқталуына деген әсерін бекіту.

77. Фонематикалық қабылдауды дамыту:

1) контраст принципі бойынша оқшауланған дауысты дыбыстарды ажырату;

2) артикуляциясы бойынша ұқсас оқшауланған дауысты дыбыстарды ажырату;

3) дыбысталуы бойынша жақын буындарды ажырату, дыбысталуы бойынша ұқсас дыбыс еліктеулерді ажырату;

4) екі буыннан құралған, дыбысталуы бойынша ұқсас сөздерді ажырату;

5) басқа дауысты дыбыстар арасында дауысты дыбыстарды белгілеу.

78. Жалпы және қол қимыл-қозғалысын дамыту процесінде қозғалыстың кинестетикалық және кинетикалық негіздерін қалыптастыру:

1) қалып праксисін дамыту (еліктеу бойынша);

2) арнайы жаттығуларда қол қимылын дамыту: қысу, жазу, сілкілеу, қимыл амплитудасын арттыра отырып, біртіндеп қол басын бұлғау.

79. Артикуляция мүшелерін дамыту:

1) аркуляциялық аппараттың негізгі мүшелері туралы түсініктерді бекіту;

2) артикуляциялық аппаратты еліктеу бойынша орындалатын артикуляциялық ойын жаттығуларын орындау процесінде дыбысты дұрыс айтуды қалыптастыруға дайындау;

3) еліктеу бойынша мимикалық бұлшық ет қимылын дамыту.

80. Артикуляциялық қимылдың кинестетикалық негізін қалыптастыру:

1) ерін қалпы туралы түсінікті нақтылау, дауысты дыбыстардың артикуляциясындағы ерін қалпын анықтау, дыбыстарының артикуляциясындағы ерін қалпының өзгеруін анықтау;

2) дыбыс туралы көру-есту түсініктерін тірек ете отырып, көтерілген және төмен түскен тіл ұшының қалпы туралы кинестетикалық түсінікті нақтылау, [а] дыбысын айтқан кездегі тіл ұшының қалпын анықтау, [д] дыбысын айтқан кездегі тіл ұшының қалпын анықтау, [ад] буынын айтқан кездегі тіл ұшының қалпының өзгеруін анықтау;

3) артикуляциялық қозғалыстардың кинетикалық негіздерін қалыптастыру: қозғалыстың қажетті көлеміне бағытталған артикуляциялық моториканы дамыту бойынша статикалық жаттығуларды үйрету: ерінге арналған артикуляциялық жаттығулар, тілге арналған артикуляциялық жаттығулар;

4) артикуляциялық аппарат мүшелерінің қозғалмалылығын дамыту;

5) логопедтің үлгісі бойынша артикуляциялық қалыптарды орындау.

81. Сөйлеу тынысын алуға үйрету:

1) физиологиялық дұрыс тыныс алуды қалыптастыру: еліктеу бойынша көкеттік кеуде-қабырғалық дұрыс тыныс алуға үйрету (бақылау үшін баланың алақанын пайдалану);

2) ауыздық тыныс шығаруды дамыту. Мақсатты бағыттылған ауыздық тыныс алудың ұзақтығын дамыту, ауыздық және мұрындық жіктелген тыныс алуды шығару;

3) бағытталған ауа ағынын қалыптастыру.

82. Дауыс күшін дамыту:

1) ақырын және қатты дауысты пайдалана білуді дамыту;

2) дауыс күшін өзгертуге үйрету, бір тыныс алғанда дауыскүшін ақырыннан қаттыға дейін өзгерту икемділігін бекіту.

83. Дыбыс айтуды қалыптастыру:

1) дауысты дыбыстардың дұрыс айтылуын нақтылау.

2) дауысты дыбыстар қатарын жеке, буында, сөзде, сөйлемде дауыс пен интонацияның әр түрлі күшімен қатты және ақырын айту икемділігін бекіту; әр түрлі фонетикалық жағдайларда ауыстырып, шатастырып алуы мүмкін дауысты дыбыстардың дұрыс айтылуын автоматтандыру және жіктеу;

3) ерте онтогенездегі дауыссыз дыбыстарды дұрыс айтуды нақтылау: м, м', н, н', п, п', т, т', к, к', ф, ф', д, д', в, в', б, б', г, г', әр түрлі фонетикалық жағдайларда дауыссыз дыбыстардың дұрыс айтылуын автоматтандыру және жіктеу;

4) жоқ немесе бұрмаланып айтылатын х, х', л', й, ы, с, с', з, з', л дауыссыз дыбыстардың дұрыс артикуляциясын қалыптастыру, қойылған дыбыстардың дауыстылармен жеке, ашық буында, тұйық буында, бітеу буында, сөзде, сөйлемде тоғысуын автоматтандыру;

5) түрлі фонетикалық жағдайларда дауыссыз дыбыстарды ажырату.

84. Сөздің буындық құрылымын қалыптастыру:

1) қарапайым меңгерілген сөздердің қарқынын қабылдауға және шығаруға (бір мезгілде айту және шапалақтау) үйрету;

2) буындардың үйлесуін әр түрлі екпінде, интонацияда, дауыс күшінде айту;

3) сөздерді бір мезгілде айта және шапалақтай отырып, таза айтуға берілген буындарды дыбыстауға үйрету;

4) екі ашық буыннан құралатын сөздердегі ырғақтық суретті дұрыс бере отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру;

5) үш ашық буыннан құралатын сөздердегі ырғақтық суретті дұрыс бере отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру;

6) бір буынды сөздердегі ырғақтық сурет пен екпінді буынды дұрыс айта отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру.

85. Фонематикалық талдау мен жинақтауға үйрету:

1) сөз құрамынан басындағы екпінді дауысты дыбыстарды ажырату;

2) сөздің соңында естілетін дауысты дыбысты ажырату;

3) сөздің ортасына естілетін дауысты дыбысты ажырату;

4) екі дауысты дыбыстан тұратын дыбыс қатарын талдау.

86. Күтілетін нәтижелер:

1) дыбыстың шығу көзін анықтайды;

2) дыбысталуы бойынша қарама-қайшы және жақын сөйлеу тілдік емес дыбыстарды салыстырады;

3) есту зейінін қосады, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына сәйкес орындайды;

4) 2 сигналдың ішінен тұрмыстық шуды таниды және ажыратады;

5) музыкалық аспаптардың ақырын және қатты дыбысталуын жіктейді;

6) музыкалық аспаптардың дыбысталу қарқынын (жылдам-баяу) жіктейді;

7) жеке дыбыстарды ажыратады;

8) дыбысталуы бойынша жақын буындарды жіктейді;

9) дыбысталуы бойынша ұқсас дыбысқа еліктеуді, сөздерді ажыратады;

10) дауысты дыбысты басқа дауысты дыбыстардың ішінен ерекшелейді;

11) артикуляциялық аппараттың негізгі мүшелерін біледі;

12) ерінге арналған жаттығуды орындайды;

13) тілге арналған жаттығуды орындайды;

14) логопедтің үлгісі бойынша артикуляциялық жаттығу кешенін орындайды;

15) мақсатты бағытталған ауыз арқылы ұзақ дем шығаруды орындайды;

16) ақырын және қатты дауысты пайдалана біледі;

17) дауысты дыбыстарды дұрыс айтады;

18) ерте онтогенездің дауыссыз дыбыстарын дұрыс айтады;

19) бір, екі, үш буынды сөздерде ырғақтық суретті шығарады.

3-параграф. 2-жартыжылдық

87. Тілді дамыту: импрессивті сөйлеуді ары қарай дамыту, монологтік және диалогтік байланыстырып сөйлеуді дамыту, коммуникативтік дағдыларды дамыту.

88. Импрессивті сөйлеуді әрі қарай дамыту;

1) құбылыстың немесе тұтас заттың бөлігін атауды, түрлі логикалық топтарға жататын жалпылама сөздерді қолдана алуды дамыту;

- 2) барлық сөз таптарын тәжірибеде қолдануға үйрету;
- 3) белсенді сөйлеу кезінде антонимдер, синонимдер, арнайы-термин сөздерді қолдана алу икеміне оқыту;
- 4) сөйлеу тілінде көпмағыналы сөздерді қолдана алуды қалыптастыру;
- 5) түрлі жолдармен сөзді жасай алуды бекіту және оны белсенді сөйлеу тілінде қолдану;
- 6) сөздерді текте, түрде, септікте келістіре отыра, жай және күрделі сөйлемдерді қолдана және құрастыра алуға үйрету;
- 7) салалас құрамалас және сабақтас құрмалас сөйлемдердің қолжетімді құрылымдарын қолдану дағдыларын дамыту;
- 8) бір түбірлі сөздерді жасай алу икеміне оқыту;
- 9) дауыс ырғағы бойынша сөйлемдерді ажырату икемін бекіту және сөйлеу кезінде қолдану.

89. Диалогтік және монологтік байланыстырып сөйлеуді дамыту:

- 1) сюжетті сурет бойынша әңгімелеуді, ес бойынша және схемаға сүйене отыра, заттарды салыстыру әңгімелеуін, сипаттама әңгімелеуді дербес құрастыру және қайта айту икемін дамыту;
- 2) әңгімеге атау ойлап таба алады, негізгі ойды тұжырымдай алады;
- 3) диалогті құрастыру кезінде сөйлеу этикетінің формаларын қолдануды әрі қарай үйрету;
- 4) өзіндік ой пікірлерін бірізді құруды бекіту. Монологтік сөйлеуді әрі қарай жетілдіру;
- 5) берілген тақырыпқа әңгімені ойдан шығарып жалғастыруды және аяқтауды дамыту;
- 6) сөйлеу тілінде бейнелі сөздерді, эпитеттерді, салыстыруларды қолдану үйрету;
- 7) танымайтын адамдардың алдында сөз сөйлеуге, әңгімені әрі қарай жалғастыруға оқыту.

90. Коммуникативтік дағдыларды дамыту:

- 1) көрнекі материалды қарастыру кезінде талқылауға, ұжымдық әңгімеге қатыса алуға оқыту;
- 2) толық пікір айту формасында бір немесе бірнеше тұлғаларға команда, бұйрық бере алуға үйрету;
- 3) өзінің және басқалардың іс-әрекетін сипаттап бере алуға оқыту;
- 4) диалог барысында байсалдылық және такт білдіре отыра, әңгімелесушінің ой пікірін мақұлдауға немесе бас тартуға, келісуге, қарсы болу икеміне үйрету.

91. Күтілетін нәтижелер:

- 1) тегінде, түрінде, септікте сөздерді келістіре отыра, жай және күрделі сөйлемдерді құрастыра және қолдана алады;
- 2) салалас құрмалас және сабақтас құрмалас сөйлемдердің неғұрлым қолжетімді құрылымдарын қолданады;
- 3) түрлі сөз таптарының сөз жасаушы түрлерін қолданады;

4) сюжетті сурет бойынша әңгімелеуді, ес бойынша және схемаға сүйене отыра, заттарды салыстыру әңгімелеуін, сипаттама әңгімелеуді дербес құрастыру және қайта айта алады;

5) оқиғаға, ертегіге, әңгімеге жалғасын және соңынын, әңгімеге атауын ойлап таба алады, негізгі ойды тұжырымдай алады;

6) танымайтын адамдардың алдында сөз сөйлейді, әңгімені әрі қарай жалғастырады;

7) диалог барысында әңгімелесушінің ой пікірін мақұлдай немесе бас тарта алады, келіседі, қарсы бола алады;

8) өзінің және басқалардың қылығы жайлы жай баға беру пікірін білдіре алады.

92. Сауат ашу мен жазу негіздері: дыбыстың сөйлеу бірлігі ретінде түсініктерін қалыптастыру, сөйлем құрылымын түсінуді қалыптастыру, ырғақ сезімін тәрбиелеу, сөздерді буынға бөлумен таныстыру, фонематикалық қабылдауды дамыту.

93. Сөйлеу бірлігі ретінде дыбыс туралы түсінікті қалыптастыру:

1) есту зейінің белсендендіру, сөйлеудің дыбыстық жағына балалардың назарын дамыт;

2) сөйлеу тілінің айтылуын қабылдауға бағытталған балалардың дыбысты тани алу икемділігін әрі қарай жетілдіру;

3) дыбысталуы бойынша сөздерді салыстыра алу икемділігін дамыту;

4) сөйлеу материалын дұрыс тыңдауға және естуге балаларды үйрету;

5) дыбыстың нақты есту бейнесін қалыптастыру;

6) балаларды ұзақтықты және дауыс қаттылығы әртүрлі дыбыстауларды графикалық белгілермен белгілеуге үйрету.

94. Сөйлем құрылымын түсінуді қалыптастыру:

1) «сөйлем» түсінігімен танысу;

2) балаларда сөйлемді құра алуын, соның ішінде берілген сөздер санымен құра алуын қалыптастыру;

3) сөйлемнің графикалық сызбасын құра алуды үйрету (қарапайым көмекші сөзсіз екі құрамды сөйлем, көмекші сөзсіз үш-төрт сөзден құралған қарапайым сөйлем, көмекші сөзбен үш-төрт сөзден құралған қарапайым сөйлем).

95. Ырғақ сезімін тәрбиелеу:

1) ауызша сөйлеу нұсқауы бойынша (көру қабылдауына сүйенбей) ырғақты бағалауға, қабылдауға (алты ырғақты белгіге шейін) және оларды жаңғыртуға оқыту,

2) ауызша нұсқау және үлгі бойынша ерекше көрсетілген және ерекше көрсетілмеген ырғақтық құрылымдарға баға беруге, қабылдауға және оларды жаңғыртуға балаларды үйрету: қатты дыбыс, - ақырын дыбыс қайда; ұзақ дыбысталу, қысқа дыбыстау қайда.

96. Сөздердің буындық бөлінуімен танысу:

1) сөз орамдарынан сөздерді ажырату және сөздерді буыңға бөлу дағдыларын ары қарай жетілдіру, «буын» және «сөз» түсініктерін бекіту (сөздің бөлігі ретінде);

2) балалардың сөздердің және сөйлемдердің модельдері (сызбалары) жайлы білімдерін бекіту;

3) көмекші тәсілдерге сүйене отыра сөздің буындық құрамын анықтау: шапалақ, тарсылдату;

4) дауысты дыбыстарға сүйене отыра сөздің буындық құрамын анықтау;

5) іштей сөйлеудегі буындарды санын анықтау;

6) балаларда: сөздің буындық құралымының ұстанымын жете түсінуін (айтылуы және жазылуы сәйкес келетін сөздер материалдарында); сөздегі дауыстыларды ести алуын, буындар санын атауын, олардың ретін анықтауын; берілген буындардан сөздерді құруды: ашық буындардан құралатын (қара, қала), ашық және жабық буынан құралатын екі буынды сөздерді (мысық, қасық), ашық буындардан құралатын (шағала, тамаша), бір буынды сөздерден құралатын (бас, жаз) үш буынды сөздерді қалыптастыру;

7) екпінді буынды белгілеумен сөздің сызбасын құрастыра алуды оқыту, графикалық сызбаны сәйкес келетін сөзге таңдауды, графикалық сызбаға сәйкес келетін сөзді таңдай алуды қалыптастыру;

8) бір дыбысты немесе сөзді өзгерту есебінен сөзді өзгерте алу икемділігі оқыту. Дауыстының өзгеруі кезінде дауыссыз дыбыстың дыбысталуын бақылай отыра, бір дауыссыздың әр түрлі дауысты дыбыстармен байланысуын буындық жаттығуларда қолдану.

97. Фонематикалық қабылдауды дамыту:

1) есту арқылы жуан және жіңішке дауыссыз дыбыстарды ажырата алуға оқыту;

2) белгісі: қатаң – ұяң; жуан- жіңішке бойынша дыбыстарды нақты ажыратуы негізінде фонематикалық қабылдауды қалыптастыру;

3) өзінің және өзге адамның сөйлеуіндегі дыбысталудың дұрыс үлгісін ажырата және бағалай алуды қалыптастыру;

4) балаларды алдымен дыбысталуы бойынша әр түрлі буындарды, содан соң дыбысталуы ұқсас буын қатарларын естуге ажырата алуына оқыту;

5) есту қабілетіне сақталған дыбыстарды дифференциациялау (айтпай): жуан – жіңішкелігі бойынша, қатаң-ұяңдығы бойынша, бітеу буындарда, в обратных слогах, екі дауыссыз кездескен буындарда, сөздерде және сөз орамдарында.

98. Фонематикалық талдаудың қарапайым формаларын жетілдіру және фонематикалық талдаудың күрделі формаларын дамыту:

1) фонематикалық талдаудың қарапайым формаларын жетілдіру;

2) сөздің және дыбыс тіркесуінің фонематикалық анализ және синтез дағдысын жетілдіру;

3) сөздегі дыбыстың орнын және позициясын анықтай алуын, екпінді дыбысты белгілеуін, сөздегі буындардың санын, сөйлемдегі сөздердің санын анықтауын әрі қарай жетілдіру;

4) балаларды дыбыстарды олардың сапалық сипаттамалары бойынша (дауысты, жуан және жіңішке дауыссыздар, қатаң және ұяң дауыссыздар) салыстыра алуға, сөздерді дыбыстық құрамы бойынша сәйкестендіруге оқыту;

5) «жуан» және «жіңішке дауыссыз» түсінігін және көк және жасыл текшелермен олардың белгіленуін кірістіру;

6) фонематикалық талдаудың қарапайым формаларын жүзеге асыру қабілетін қалыптастыру: сөздегі дыбыстың орнын анықтай алуға балаларды оқыту(басында, ортасында, аяғында);

7) ақыл-ой әрекеттерінің кезеңмен қалыптасуын ескере отыра (П.Я. Гальперин бойынша) сөздегі дыбыстардың санын және ретін анықтай алуын қалыптастыру: ұсыну бойынша сөздердің дыбыстық құрамын талдайды;

8) сөздегі дыбыстың тұру ретін анықтау алу икемділігін қалыптастыру;

9) белгілі бір дыбыстың алдында немесе одан кейінгі тұрған дыбыстарды анықтай алу икемділігін балаларға оқыту;

10) екі буынды, бір буынды, ашық және бітеу буынды сөздердің дыбыстық анализ және синтез дағдыларын балаларда қалыптастыру.

11) түрлі дыбыстық құрылымдағы үш дыбысты және төрт дыбысты сөздердің дыбыстық талдауын жасай алуды қалыптастыру;

12) сөздің дыбыстық құрамының сызбаларын және модельдерін қолдануын әрі қарай жетілдіру: белгілі модельге сөздерді таңдай алуын дамыту;

13) балаларды фонематикалық синтезді жүзеге асыруға оқыту: дыбыстардың берілген ретімен сөз құрастыру.

99. Фонематикалық түсініктерін қалыптастыру:

1) балаларда сөздегі буындар санын, сөздегі дыбыстың белгілі бір орнымен, белгілі бір дыбысқа, заттар сипатына, заттар, әрекеттер атауын білдіретін сөздерді атау және таңдай алу икемділігін қалыптастыру;

2) фонематикалық түсініктерді әрі қарай жетілдіру (ұсыну және суреттер бойынша).

100. Дыбыстарды интонациялық ерекшелеп белгілеу:

1) балаларда сөздегі берілген дыбыстарды интонациялық ерекшелеп белгілей алуды әрі қарай жетілдіру.

2) сөздегі дыбысты ерекшелеп белгілей алу икемділігін қалыптастыру.

101. Күтілетін нәтижелер:

1) дауысты дыбыстарды ажырата алады (екпінді және екпінсіз);

2) жуан және жіңішке дауыссыз дыбыстарды ажырата алады;

3) дыбысталуы бойынша сөздерді салыстыра алады, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын таба алады;

4) сәйкес дыбыстарға текшелерден сөздерді құрастыра алады;

5) екпінді буынды ести алады және ерекшелеп белгілейді;

6) сөздегі дыбыстардың орнын анықтай алады;

- 7) сөздегі буындардың санын анықтай алады;
  - 8) сөйлемдегі сөздердің санын анықтайды;
  - 9) берілген дыбысқа сөздерді таңдай алады;
  - 10) түрлі дыбыстық құрылымдағы үш дыбысты сөздердің дыбыстық талдауын жасау алады;
  - 11) дыбыстың дыбысталуы және айтылуы ерекшеліктеріне талдау жасай алады;
  - 12) дыбыстарды сипаттай алады;
  - 13) сөздің дыбыстық құрамының және сөйлемдердің дайын сызбаларын, модельдерін қолдану және өздігінен құрастыра алу дағдылары бар.
102. Дыбысты айту: сөйлеу тілдік негативизмді жою, еркін есту арқылы қабылдауды және зейінді қалыптастыру, фонематикалық қабылдауды дамыту, фонематикалық түсініктерді қалыптастыру, артикуляция мүшелерін дамыту, артикуляциялық қозғалыстардың кинестетикалық негіздерін қалыптастыру, сөйлеу тынысын алуға дамыту, сөздің буындық құрылымын қалыптастыру, фонематикалық талдау мен жинақтауға оқыту.
103. Сөйлеу тілдік негативизмді жеңу:
- 1) баланы бірлескен әрекетке тарту және өзара әрекеттену дағдысын қалыптастыру;
  - 2) баланы өз күшіне деген сенімділікке тәрбиелеу;
  - 3) ойын әрекетіне деген қызығушылықты және ойынға қатыса білуді қалыптастыруды жалғастыру.
104. Еркін есту арқылы қабылдауды және зейінді қалыптастыру:
- 1) есту зейінін ауыстыра білу, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына қарай орындау біліктерін бекіту. 3-4 нұсқада берілген дыбыстық сигналдарды тани және ажырата білуді дамыту;
  - 2) музыкалық аспаптың ақырын және қатты дыбысталуын жіктеу, дыбыстың биіктігін қолмен көрсету біліктерін бекіту;
  - 3) дауыстың төмендеуі мен жоғарылауын ажырату біліктерін бекіту;
  - 4) минорлық және мажорлық мелодияларды ажырату (көңілді-көңілсіз).
105. Фонематикалық қабылдауды дамыту:
- 1) дыбысталу жағынан ұқсас сөздерді ажырату;
  - 2) берілген дауысты дыбысты басқа дауысты дыбыстардың ішінен ерекшелеу;
  - 3) сөйлеу тіліндегі сақталғандауыссыз дыбысты басқа дауыссыз дыбыстардың ішінен ерекшелеу;
  - 4) сөйлеу тіліндегі сақталған дауыссыз дыбыстармен қатар бұзылысы бар дауыссыз дыбысты ерекшелеу;
  - 5) екпінді буынның өзгерісімен буындық қатарды шығару;
  - 6) бір дауысты және әр түрлі дауыссыздардың буындық үйлесімділігін шығару;
  - 7) қатаң-ұяң дауыссыз дыбыстардың ажыратылуы бойынша буындық үйлесімділіктерін айту (екеуден);

8) жуан-жіңішке дауыссыз дыбыстардың ажыратылуы бойынша буындық үйлесімділіктерін айту (екеуден).

106. Фонематикалық түсініктерді дамыту:

1) берілген дыбысқа сөз таңдау. Берілген дыбысқа екі буыннан тұратын сөз таңдау;

2) берілген дыбысқа сурет таңдау.

107. Жалпы және қол қимылдарын дамыту процесіндегі қимылдардың кинестетикалық және кинетикалық негіздерін қалыптастыру:

1) қалып праксисін дамыту (сөздік нұсқау бойынша);

2) арнайы жаттығуларда қол қимылын дамыту: қысу, жазу, сілкілеу, қимыл амплитудасын арттыра отырып, біртіндеп қол басын бұлғау.

108. Артикуляция мүшелерін дамыту:

1) аркуляциялық аппараттың негізгі мүшелері туралы білімді бекіту;

2) артикуляциялық аппаратты еліктеу бойынша орындалатын артикуляциялық ойын жаттығуларын орындау процесінде дыбысты дұрыс айтуды қалыптастыруға дайындау;

3) еліктеу бойынша мимикалық бұлшық ет қимылын дамыту;

4) ерінді, тілді, ұртты нығайтуға арналған массаж.

109. Артикуляциялық қимылдың кинестетикалық негізін қалыптастыру:

1) ерін қалпы туралы түсінікті бекіту, дауысты дыбыстардың артикуляциясындағы ерін қалпын жіктеу;

2) дыбыс туралы көру-есту түсініктерін тірек ете отырып, көтерілген және төмен түскен тіл ұшының қалпы туралы кинестетикалық түсінікті нақтылау;

3) артикуляциялық қимылдың кинетикалық негізін қалыптастыру: қажетті қимыл көлемін шығаруға бағытталған артикуляциялық қимылды дамыту бойынша статикалық жаттығуларға үйрету: ерінге арналған артикуляциялық жаттығулар, тілге арналған артикуляциялық жаттығулар;

4) артикуляциялық аппараттың мүшелерінің қозғалғыштығын, қимылға көшу қабілетін дамыту, артикуляциялық мүшелерді берілген қалыпта ұстап тұру икемділігін дамыту, санау бойынша, сөздік нұсқау бойынша артикуляциялық жаттығулар кешенін логопедтің үлгісі бойынша орындау.

110. Сөйлеу тынысын алуға үйрету:

1) физиологиялық дұрыс тыныс алуды қалыптастыру: еліктеу бойынша көкеттік-қабырғалық дұрыс тыныс алуға үйрету;

2) ауыздық тыныс шығаруды дамыту: мақсатты бағытталған ауыздық тыныс алудың ұзақтығын дамыту, ауыздық және мұрындық жіктелген тыныс алуды шығару (мұрын арқылы дем алу, дем шығару, ауыз арқылы дем алу, дем шығару, ауызбен дем алу, мұрын арқылы шығару), бағытталған ауа ағынын қалыптастыру.

111. Дауыс күшін дамыту:

1) ақырын және қатты дауысты пайдалана білуді дамыту;

2) дауыс күшін өзгерту, бір тыныс алғанда дауыстың күшін ақырыннан қаттыға дейін өзгертуге үйрету.

112. Дыбыс айтуды қалыптастыру:

1) дауысты дыбыстарды әр түрлі фонетикалық жағдайларда автоматтандыру және жіктеу;

2) ерте онтогенез дауыссыз дыбыстарын сөйлемдер мен шағын мәтіндерде дұрыс айту дағдысын бекіту, ерте онтогенез дауыссыз дыбыстарын әр түрлі фонетикалық жағдайларда дұрыс айтылуын автоматтандыру және жіктеу;

3) к, к', г, г', х, х', л', й, ы, с, с', з, з', л дауыссыз дыбыстарының ұрыс артикуляциясын нақтылау;

4) жоқ немесе бұрмаланып айтылатын дауыссыз дыбыстардың [ц, ш, ж, ч, щ] дұрыс артикуляциясын қалыптастыру, қойылған дыбыстардың: жеке, ашық буында, бітеу буында, тұйық буында, сөзде, сөйлемде дауыстылармен тоғысуын автоматтандыру;

5) сақталған қатаң және үнді дауыссыз дыбыстарды есту арқылы жіктеу. Сақталған қатаң және ұяң дауыссыз дыбыстарды есту арқылы жіктеу.

113. Сөздің буындық құрылымын қалыптастыру:

1) қарапайым меңгерілген сөздердің ырғағын қабылдауға және шығаруға (бір мезгілде айту және шапалақтау) үйрету;

2) сөздерді бір мезгілде тақпақтарда айта және шапалақтай отырып, таза айтуға берілген буындарды дұрыс айтуға үйрету;

3) дауыссыздың тоғысуымен екі буыннан құралатын сөздердегі ырғақтық сурет пен екпінді буынды дұрыс айта отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру;

4) үш буыннан құралатын, бітеу буыны бар сөздердегі ырғақтық сурет пен екпінді буынды дұрыс айта отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру;

5) үш буыннан құралатын сөздердегі ырғақтық сурет пен екпінді буынды дұрыс айта отырып, сөздің буындық құрамын қалыптастыру;

6) дауыссыз дыбыстардың тоғысуын айту.

114. Фонематикалық талдау мен жинақтауға үйрету:

1) сөз құрамындағы дауысты дыбысты (басында, ортасында, соңында) ерекшелу икемділігін бекіту;

2) дыбыс ағынындағы дауыссыз дыбысты ерекшелу: сөз басында естілетін дауыссыз дыбысты ерекшелу, сөз соңында естілетін дауыссыз дыбысты ерекшелу, сөз ортасында естілетін дауыссыз дыбысты ерекшелу;

3) дауысты және дауыссыз дыбыстар туралы түссініктерді қалыптастыру;

4) буындағы, сөздегі және сөйлемдердегі дауысты және дауыссыз дыбыстарды ажырату. Дауысты-дауыссыз дыбыстардың үйлесімділігіндегі дыбыстардың саны мен дәйектілігін анықтау;

5) сөздегі дыбыс сандарын анықтай білуге үйрету.

115. Күтілетін нәтижелер:

- 1) есту зейінін қосады, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына сәйкес орындайды;
- 2) 3-4 сигналдың ішінен тұрмыстық шуды таниды және ажыратады;
- 3) сөйлеу тілінің ақырын және қатты дыбысталуын ажыратады;
- 4) сөйлеу тілінің дыбысталу қарқынын (баяу-жылдам) ажыратады;
- 5) жеке фонемаларды ажыратады;
- 6) дыбысталу бойынша жақын буындарды жіктейді;
- 7) дыбысталуы бойынша ұқсас дыбысқа еліктеуді, сөздерді ажыратады;
- 8) берілген дауысты дыбысты басқа дауысты дыбыстардың ішінен ерекшелейді;
- 9) артикуляциялық аппараттың негізгі мүшелерін біледі;
- 10) ерінге арналған жаттығуды орындайды;
- 11) тілге арналған жаттығуды орындайды;
- 12) логопедтің үлгісі бойынша артикуляциялық жаттығулар кешенін орындайды;
- 13) мақсатты бағытталған ауыз арқылы ұзақ дем шығаруды орындайды;
- 14) ақырын және қатты дауысты пайдалана біледі;
- 15) дауысты дыбыстарды дұрыс айтады;
- 16) ерте онтогенездің дауыссыз дыбыстарын дұрыс айтады;
- 17) шақырылған дауыссыз дыбыстарды буында, сөзде, сөйлемде дұрыс пайдаланады;
- 18) үннің қатысына қарай қатаң, ұяң, үнді болып ерекшеленетін дауыссыз дыбыстарды есту арқылы ажыратады;
- 19) үннің қатысына қарай қатаң, ұяң, үнді болып ерекшеленетін сақталған дауыссыз дыбыстарды есту арқылы ажыратады;
- 20) бір, екі және үш буынды сөздердегі ырғақтық суретті шығарады;
- 21) сөз құрамындағы дауысты дыбысты (басында, ортасында, соңында) ерекшелейді;
- 22) сөз құрамындағы дауыссыз дыбысты (басында, ортасында, соңында) ерекшелейді;
- 23) дауысты және дауыссыз дыбыстар туралы түсінігі бар.

5-тарау. Жалпы білім беретін мектептегі, лицейдегі, гимназиядағы мектепалды даярлық сыныбы (6-7 жастағы балалар)

1-параграф. «Коммуникация» білім беру саласы

116. Мақсаты - толыққанды дауыс айту дағдыларын қалыптастыру, балалар әрекетінің әр түрлі формалары мен түрлеріндегі лексикалық және грамматикалық тілдік құралдарды адекватты таңдай білуді дамыту, одан басқа ЖСТД балалардың оқу мен жазу дағдыларын меңгеруге дайындау.

117. «Коммуникация» білім беру саласында келесі сабақ түрлері ұсынылады:

- 1) тіл дамыту;
- 2) жазу және сауат ашу негіздері;
- 3) дыбыс айту.

2-параграф. Тіл дамыту

118. Мақсаты - әр түрлі формалар және балалар әрекетінде қажетті лексикалық және грамматикалық тілдік құралдарды сәйкесінше таңдай алу икемін дамыту болып табылады.

119. Міндеттері:

- 1) тілдің лексика-грамматикалық қатарын жетілдіру;
- 2) сөйлеу қарым-қатынас дағдыларын дамыту (диалог, монолог);
- 3) қоршаған орта іс-әрекетіне, өзінің жүріс-тұрысына талдау жасау және адекватты бағалау әрекетін дамыту;
- 4) коммуникативті, ойын және басқа іс-әрекет барысында шығармашылық белсенділікті, дербестікті, ұйымдастырушылық әрекетті дамыту;
- 5) ситуативті емес – тұлғалық қарым-қатынас формасын қалыптастыру;
- б) сөйлеу этикеті нормаларын дағдыландыру.

120. «Тіл дамыту» сабағының мазмұны оқыту бөлімдері бойынша ұйымдастырылған, күтілетін нәтижелер түрінде оқытудың мазмұнын мақсатын өзінде кірістіретін бөліктерден құралады. Әр бөлік ішінде бірізді ұйымдастырылған оқытудың мақсаты, педагогтарға өз жұмысын жоспарлауға және балалардың жетістіктерін бағалауға, сонымен қатар оқытудың келесі кезеңдері жайлы ақпараттандыруға мүмкіндік береді.

121. Оқу бағдарламасының мазмұны келесі бөлімдерді қосады:

- 1) лексика;
- 2) грамматикалық қатар;
- 3) байланыстырып сөйлеу.

122. «Лексика» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) сөздік қорды кеңейту және нақтылау;
- 2) тілдің лексикалық құралдарын белсендендіру.

123. «Грамматикалық қатар» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) тілдің грамматикалық категорияларын жетілдіру;
- 2) тілдің нормаларына сәйкес тәжірибелік меңгеру.

124. «Байланыстырып сөйлеу» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) диалогтік сөйлеуді дамыту;
- 2) монологтік сөйлеуді дамыту.

125. «Лексика» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) сөздік қорды кеңейту және нақтылау. Қаратылған сөйлеуді тындай алады. Сөзге қызығушылық және көңіл білдіреді. Сөздердің лексикалық мағынасы мен ұғымын түсінеді және түсіндіреді, белсенді сөйлеуде оларды қолданады. Сөз айту кезінде жай салыстыруларды, антонимдер, синонимдер және көп мағыналы сөздерді, түрлі сөз таптарын қалай қолдануды біледі және түсінеді. Заттардың тақырыптық топтары бойынша жалпылама сөздерді қолданады. Мектепте оқуға қатысты арнайы терминология сөздерін қолданады;

2) тілдің лексикалық құралдарын белсендендіру. Қоршаған орта заттарының сапасын және ерекшеліктерін, сипатын, әрекетін, заттарын белгілеу үшін сөздерді таңдай алады. Сөздерге неғұрлым келетін антонимдер, синонимдерді іріктейді. Айтылғанды жалпылау үшін тілдің лексикалық құралдарын қолданады, байланыстырушы, сұрау сипаттағы сөздерді кірістіреді. Сұрау, лепті хабарлы дауыс ырғақтары бойынша сөздер мен сөйлемдерді ажырата алады және сөйлеу тілінде қолданады.

1-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
1.1 Сөздік қорды кеңейту және нақтылау	0.1.1.1 сөздердің лексикалық мағынасы мен ұғымын түсіну және түсіндіре алу, белсенді сөйлеуде оларды қолдана алу
	0.1.1.2 ауыспалы мағыналы сөйлемшелерді және кейбір сөздерді, жалпылама сөздердің лексикалық мағынасын мен ұғымын түсіну, өзінің сөз пікірінде оларды қолдану
1.2 Тілдің лексикалық құралдарын белсендендіру	0.1.2.1 мағынасы бойынша жақын және қарама-қарсы сөздерді түсіну, оларды сөйлеу тілінде қолдану
	0.1.2.2 заттарды, олардың ерекшелігін және функционалдық тағайындалуын белгілеу үшін барлық сөз таптарына қатысты сөздерді қолдану және түсіну

126. «Грамматикалық қатар» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) тілдің грамматикалық категорияларын жетілдіру. Сөйлеу тілінде грамматикалық категорияларды қолданады: зат есім және сын есімдердің аналық, аталық тегін, жекеше және көпше түрді, септіктерді, етістіктің шақ және рай түрін, көмекші сөздерді, соның ішінде күрделісін. Сөз түрлендіру және сөз жасам дағыдыларын меңгерген. Бірыңғай анықтауыш, баяндауыш, толықтауыштарды таңдауда, туыстас сөздерді, күрделі сөздерді жасауда жаттығады. Тәуелдік және қатыстық сын есімдерді құрастырады, етістіктен сын есімдердің, зат есімдердің салыстырмалы шырайын жасай алуға жаттығады.

Сан есімнің зат есіммен, сын есім мен сан есімдердің зат есіммен келістіруінде жаттығады;

2) тілдің нормаларына сәйкес тәжірибелік меңгеру. Сөйлем құрастыру кезінде сөздерді текте, түрде, септікте келістіре алады. Заттардың кеңістікте орналасуын, бірлескен әрекетті көрсету үшін көмекші сөздерді қолданады. Бірыңғай анықтауыш, баяндауыш, толықтауышпен сөйлем құрастыруда жаттығады. Тілдің нормаларына сәйкес қолжетімді құралымдағы салалас құрмалас және сабақтас құрмалас, жайылма сөйлемдерді құрастыра алады.

2-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
2.1 Тілдің грамматикалық категорияларын жетілдіру	0.2.1.1 грамматикалық категориялар жайлы түсініктердің болуы, оларды сөйлеу тілінде қолдана алу
	0.2.1.2 сөз түрлендіру және сөз жасамның түрлі формалары жайлы түсініктерінің болуы, оларды сөйлеу тілінде қолдануға жаттығу
2.2 Тілдің нормаларына сәйкес тәжірибелік меңгеру	0.2.2.1 сөйлемді құрастыру кезінде барлық сөз таптарын келістіре алу
	0.2.2.2 қолжетімді құралымдағы салалас құрмалас және сабақтас құрмалас, жайылма сөйлемдерді құрастыра алу дағдысына ие болу

127. «Байланыстырып сөйлеу» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) диалогтік сөйлеуді дамыту. Диалогтік сөйлеу тілін меңгерген. Қаратылған сөйлеуді тыңдайды және түсінеді. Өңгімелесуге қатыса алады, берілген тақырыптағы диалогке қатысады. Қарым-қатынастың өзгеруі жағдайында тілдік құралдарды қолданады. Диалогті көздейтін, жаңа ойын және тұрмыстық жағдайларда қалыптасқан коммуникативті-сөйлеу дағдыларын қолданады. Қалыпты ырғақта сөйлей алады, өз мағынасы және логикалық екпіні бар сөйлеуді сөйлеу бөліктеріне бөле алады, диалог барысында өзін мәдениеті және әдепті ұстайды. Сөйлеу кезінде «сиқырлы сөздерді» қолданады, сөйлеу этикетінің элементарлы нормаларын меңгерген;

2) монологтік сөйлеуді дамыту. Байланыстырып сөйлеу үлгілерін тани алады. 5-тен кем емес сөйлемнен әңгіме құрастырады. Ұсыну бойынша, схема, суреттер сериясы, сюжетті сурет бойынша сипаттама, салыстырмалы және хабарлы әңгімелерді мазмұндап айтады. Өзі 4-5 сөйлемнен берілген тақырыпқа әңгіме құрастыра алады. Кейіпкердің эмоционалдық күйін және көңіл-күйін көрсете отыра, берілген ертегі немесе әңгіменің сюжетін ойнап бере алады. Оқиғаға, ертегіге, әңгімеге жалғасын және соңынын, әңгімеге атауын ойлап таба алады, шығармашалық айту дағдыларына ие. Іс-әрекет уақытын, басын және аяғын, басты тұлғаны өзгерте отыра, мәтінді шығаршылық айтуда

жаттығады. Әңгіме, ертегі кейіпкерлерінің іс-әрекетіне элементарлы баға бере алады, өз ойын білдіре алады. Санамақтар, мақалдар, өтірік өлеңдер, қысқа тақпақтарды жатқа айтады.

3-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
3.1 Диалогтік сөйлеуді дамыту	0.3.1.1 берілген тақырыпқа диалог барысында сұрақтарды қоя алу және жауап қайтара алу
	0.3.1.2 сөйлеу этикетін сақтай отыра қарым-қатынастың түрлі жағдайларына қатысу
3.2 Монологтік сөйлеуді дамыту	0.3.2.1 сюжетті иллюстрация, схема, суреттер сериясы, бейнелеу, дербестік бойынша сипаттама, салыстырмалы және хабарлы әңгімелерді құрастыру және қайта айту
	0.3.2.2 кейіпкердің эмоционалдық күйін және көңіл-күйін көрсете отыра, берілген ертегі немесе әңгіменің сюжетін ойнап бере алу, шығармашалық айту дағдыларына ие болу

3-параграф. Жазу және сауат ашу негіздері

128. Мақсаты жалпы сөйлеу тілі дамымауы бар балаларды тілдің фонетикалық және графикалық жүйелерін игеру процесі кезінде оқу және жазу дағдыларына дайындау болып табылады.

129. Міндеттері:

- 1) фонематикалық есту және фонематикалық қабылдауды әрі қарай жетілдіру;
- 2) баспа әріптерін графикалық сызу дағдыларын қалыптастыру;
- 3) балаларды сөздерді, сөйлемдерді және қысқа мәтіндерді буындап бірге оқуға үйрету;
- 4) балаларда қарапайым дұрыс жазудың білімдерін қалыптастыру: сөйлемдегі сөздердің жеке жазылуы, сөйлем соңындағы нүкте, леп белгісі, сұрақ белгісі, сөйлемнің басында бас әріпті қолдану;
- 5) дисграфия және дислексияның пайда болуының алдын алу;
- б) мектепке оқуға уәждемесін қалыптастыру;
- б) қолды жазуға дайындау.

130. Жазу және сауат ашу негіздері сабағының мазмұны оқыту бөлімдері бойынша ұйымдастырылған, күтілетін нәтижелер түрінде оқытудың мақсатын өзінде кірістіретін бөлімшелерден құралады. Әр бөлімшенің ішінде бірізді ұйымдастырылған оқытудың мақсаты, педагогтарға өзін жұмысын жоспарлауға және балалардың жетістіктерін бағалауға, сонымен қатар оқытудың келесі

кезендері жайлы ақпараттандыруға мүмкіндік береді. Жалпы сөйлеу тілі дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балаларда жазу және сауат ашу негіздеріне оқыту процесінде келесі шарттарды ескерген жөн:

1) оқыту дұрыс айтылатын дыбыстар мен сөздерде ғана жүргізіледі; сөйлеу патологиясы жоқ балаларды сауат ашуға оқыту әдістемелерімен салыстырғанда әріптер мен дыбыстарды оқудың өзгеше реті ұсынылады;

2) барлық дыбыстарды өту қарқыны біршама баяу;

3) сөздің дыбысты-буындық құрамында тез бағдарлана алу дағдысы дамиды; барлық ауызша сөйлеу материалы балаларға таныс;

4) морфологиялық жалпылауларды қалыптастыру бойынша терең жұмыс жүргізіледі;

5) сөйлеу материалын жүйелі қайталау және бекіту жүреді;

6) дыбыстар мен әріптерді оқумен қатар грамматика және дұрыс жазудың қарапайым ережелері беріледі;

7) бір дыбыс және әріп оқытылады;

8) жаңа әріппен танысу оның элементтерін талдау жолымен жүзеге асырылады;

9) кеспелі әліппемен талдау-жинақтау жұмыстары кеңінен жүргізіледі: дауысты және дауыссыз әріптермен танысады; дыбыстық анализ және синтез жолы бойынша сөздер, буындар кеспелі әліппе әріптерінен құрастырылады; дыбыстарды қосу, орнын ауыстыру, өзгерту жолымен сөздерді түрлендіреді; қарапайым сөз орамдарының мағынасын түсініп оқуды меңгереді.

131. Әріптерді құрастыру, баспа түрін жазу және оқу келесі бірізділікпен жүргізіледі:

1) дауысты дыбыстарды белгілейтін екі әріптен құралған тіркес;

2) тұйық буындағы дауыстының дауыссызбен тіркесуі;

3) ашық буындағы дауыссыздың дауыстымен тіркесі;

4) дауыссыз-дауысты-дауыссыз түрі бойынша бір буынды сөз;

5) ашық буындардан құралған екі және үш буынды сөздер;

6) ашық және бітеу буыннан құралған екі және үш буынды сөздер;

7) дауыссыз дыбыстары қатар келген екі буынды сөздер;

8) дауыссыз дыбыстары қатар келген үш буынды сөздер;

9) ашық буыннан құралған, көмекші сөзбен және көмекші сөзсіз екі-үш сөзден құралған сөйлем.

132. Оқу бағдарламасының мазмұны келесі бөлімдерді қамтиды:

1) фонематикалық есту;

2) оқу;

3) жазу.

133. «Фонематикалық есту» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

1) сөйлеудің дыбыстық жағында бағдарлау;

2) сөздің буындық құрылымында бағдарлау;

3) сөйлем құрылымында бағдарлау.

134. «Оқу» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) оптико-кеңістік белгілері бойынша әріптерді дифференциациялау;
- 2) бірқалыпты буындап оқу дағдыларын меңгеру;
- 3) оқығанның мағынасын түсіну.

135. «Жазу» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) кинетикалық ұқсастықтары бойынша әріптерді дифференциациялау;
- 2) орфографиялық және тыныс белгілердің нормаларын сақтау;
- 3) қолды жазуға дайындау.

136. Оқыту мақсатының жүйесі. «Фонематикалық есту» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) сөйлеудің дыбыстық жағында бағдарлау. Сөйлеу ағымынан дыбыстарды белгілейді, олардың белгілерін ажыратады: екпін/екпінсіз дауысты дыбыстар; жуан/жіңішке, қатан/ұяң дауыссыз дыбыстар, жуан және жіңішке дауыссыз дыбыстарды салыстырады, оларды дұрыс айтады, белгілі бір дыбыспен сөздерді атайды. Сөздің соңында дауыссыз дыбыстың жуан және жіңішке айтылуын естуге ажырату дағдылары бар. Сөздегі буындар санын және ретін анықтайды, сөздерді буындарға бөледі, буын, сөз, екпін жайлы алғашқы түсініктері бар. Сөздердегі екпінді анықтайды. Бір буынды сөздердің, ашық, тұйық, бітеу буындардың дыбысты-буындық талдау және жинақтауды түсінеді. Екі, үш, төрт сөздерден құралған сөйлемдердің және екі буынды, үш буынды сөздердің, дауыссыз дыбыстары қатар келген буындардың дыбысты-буындық талдау және жинақтау жасай алады. Шартты белгілік модельдермен ұстанады: түрлі-түсті орнын басушы текшелерден сөздердің дыбыстық модельдерін құрастырады, түрлі дыбыстық модельдерге сәйкес үш, төрт, бес дыбыстан құралатын сөздерді таңдайды. Логикалық құрастырылған сұрақтар және сөздің берілген дыбыстық құрылымы көмегімен педагогпен немесе баламен жасырылған сөзді таба алады. Дауысты дыбыстардың сөз жасаушы рөлі жайлы түсініктері бар;

2) сөздің буындық құрылымында бағдарлау. Буындық құрамы бойынша сөздерді салыстырады. Дыбыстар мен буындардың орнын ауыстыру, оларды толықтыру немесе алып тастау көмегімен, бір буындарды екіншісімен ауыстыру жолымен сөздерді ауыстыру дағдысына ие. Ересек адамның көмегімен басқа сөздерден буындық фрагменттерді белгілеу жолымен жаңа сөздерді құрастыра алады. Әріптерді қосу, орнын ауыстыру, өзгерту жолымен буындарды өзгерту жайлы түсініктері бар. Белгілі бір буындар санымен сөздерді ойлап таба алады. Ретсіз берілген буындардан сөз құрастыра алады. Буындарды бірізді айтылу ретімен берілген сөздерді таниды. Сызбалар және модельдер бойынша сөздерді таңдай алады. Жаңа сөз алу үшін сөздегі буындарды орнын ауыстыра алу дағдысы бар. Сөздегі буындардың санына сәйкес суреттерді үлестіру дағдылары бар;

3) сөйлем құрылымында бағдарлау. Сөздер және сөйлемдерді ажырата алады, сөздердің мәнісін және сөйлемдердің мағынасын түсінеді. Кішігірім мәтіндердің мазмұны бойынша қарапайым сұрақтарға жауап бере алады. Интонация бойынша сөйлемдерді ажырата алады. Сөйлеу ағымын сөйлемдерге,

сөйлемдерді – жеке сөздерге бөледі. Сөйлемдегі сөздердің санын және олардың ретін анықтайды. Белгілі бір сөздер санын құралатын сөйлемдерді ойлап табады. Сөйлемдегі сөздердің ретін бейнелейтін графикалық жазбаны жасайды. 3-5 сөзден құралатын сөйлемдердің талдауын меңгерген. Тақтада және қағаз бетінде сөйлемдердің сызбасын графикалық бейнелей алады. Жалғаулықтар және көмекші сөздер кіретін, 3-5 сөзден құралған сөйлемдерге талдау жасай алады, сөйлемдерді бас әріппен жазу қажеттігін, көмекші сөздердің жеке жазылуы жайлы ережелерді біледі. Түрлі тыныс белгілерін қолдана отыра, берілген сызба бойынша сөйлемдерді құрастыру дағдысын меңгерген. Хабарлы, сұраулы және бұйрық сөйлемдердің интонациясын көрсете алады.

4-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
1.1 Сөйлеудің дыбыстық жағына бағытталу	0.1.1.1 сөйлеу дыбыстарын естуге қабылдау, оларды сөз ағымынан ажырату және сөзден тыс айту
	0.1.1.2 сөздерде дыбыстарды белгілеу және олардың белгілерін ажырату, оларды дұрыс айту (екпінді/екпінсіз дауысты дыбыстар, жуан/жіңішке, қатаң/ұяң дауыссыз дыбыстар)
	0.1.1.3 сөздердің және буындардың дыбысты-буындық анализін және синтезін өткізу
	0.1.1.4 сөздің дыбыстық құрамының шартты символдық сызбаларын және модельдерін қолдану
1.2 Сөздің буындық құрылымында бағытталу	0.1.2.1 сөздерді буынға бөлу, сөздегі буындардың ретін және санын анықтау
	0.1.2.2 екпінді буынды анықтау
	0.1.2.3 белгілі бір дыбысқа және берілген буындар санына сөздер құрастыру
1.3 Сөйлем құрылымында бағытталу	0.1.3.1 сөйлемдегі сөзді есту қабілетіне ажырату, олардың ретін және санын анықтау 0.1.3.1 берілген буындар санымен сөйлем құрастыру

137. «Оқу» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) оптико-кеңістік белгілері бойынша әріптерді дифференциациялау. Дыбысты оның әріппен белгіленуін салыстыра алады, дыбыстың буынан қандай айырмашылығы болатыны жайлы түсінігі бар. Баспаны қолдана отырып дыбысты әріппен белгілейді. Дауысты және дауыссыз дыбыстарға сәйкес әріптердің белгіленуін түсінеді. Әріп бейнесін шынайы заттармен сәйкестендіре алады. Әріп қандай элементтерден құралатынын анықтайды. Түрлі сюжеттік

материалдарда әріп бейнесін табады, қолдағы бар материалдардан әріп бейнесін құрастырады немесе сомдап шығарады. Сөздер құрамынан дауысты және дауыссыз әріптерді ажыратады, сөздегі орнын анықтай алады. Оптико-кеңістік белгілері бойынша әріптерді дифференциациялайды. Сөйлемдерде берілген әріптермен сөздерді таба алады. Сөздердегі тастап кетілген әріптерді таба алады. Элементтері жетіспей бейнеленген әріптерді; әріптердің бірінің үстіне бірі бейнесін тани алады. Дұрыс және теріс бейнеленген әріптер қатарынан таныс әріптерді таба алады. Сөздегі тастап кетілген әріпті анықтауға жаттығулар орындайды. Бір-біріне басылған әріптерді, дұрыс және дұрыс емес басылған әріптерді ажыратады, әр түрлі қаріптегі әріптерді тани алады. Сөздің әріптік талдауын көрсететін сызбаларды толтырады, жаттығуларды орындайды;

2) бірқалыпты буындап оқу дағдыларын меңгеру. Кеспелі әліппемен жұмыс жасау кезінде алғашқы оқу дағдылары бар. Ауызша талдау жолымен кеспелі әліппе әріптерінен сөздер құрастыра алады, берілген буындарды жетіспей жатқан әріптермен толықтыра алады. Бір буынды өзгерту есебінен жаңа сөздерді түрлендіре алады. Йотты дауысты сөздердің әріптік құрамын анықтайды. Буындардан сөз құрастыру, буындарды оқу дағдысы бар. Дауыссыз байланысқан буындар және сөздер, сөйлемдерді оқи алады. Ашық, жабық, тұйық буындарды оқу дағдысын меңгерген. Дауыссыздар байланысымды сөздер мен буындарды оқи алады; оқығаны туралы сұрақтарға жауап бере алады, сұрақтарды қоя алады, оқығанды қайта айтып бере алады. Буындар, сөздер, мәтіндерді бірқалыпты буындап оқу жайлы түсініктері бар. Сөздерді нақты, қатты айтуда барлық дыбыстарды дұрыс айтумен берілген күрделіліктегі сөздерді және одан да күрделі жеке сөздерді буындап оқу дағдысы бар. Оқу кезінде нүктелерде үзілістерді сақтайды;

3) оқығанның мағынасын түсіну. Ашық, жабық, тұйық буындарды оқуын түсінеді. Оқығанның мағынасын түсінеді, ересек адамның бақылауы және көмегімен оқығаны бойынша сұрақтарға жауап береді және оқыған мәтінін қайталап айтып береді. Ересек адамның көмегімен оқығанын айтып береді. Оқыған сөйлемді жетіспей жатқан сөздермен толықтыру бойынша түрлі тапсырмаларды орындай алуға қабілетті.

5-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
2.1 Оптико-кеңістік белгілері бойынша әріптерді дифференциациялау	0.2.1.1 дыбысты оның әріптік белгіленуімен сәйкестендіру
	0.2.1.2 әріптің графикалық бейнесін бірінің үстіне бірі жазылған жағдайларда тану
2.2 Бірқалыпты буындап оқу дағдыларын меңгеру	0.2.2.1 буындардан сөз құрастыру, буындарды оқу дағдысына ие болу
2.3 Оқығанның мағынасын түсіну	0.2.3.1 оқығанды түсіну, оқығаны бойынша сұрақтарға жауап беру және оқыған мәтінді

138. «Жазу» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) кинетикалық ұқсастықтары бойынша әріптерді дифференциациялау. Дұрыс жазудың барлық меңгерілген ережелерін қолдана отыра, түрлі буындық құрамды, сөйлемді кеспелі әліппе әріптерінен жинайды және басып шығарады. Кеспелі әліппені қолданумен әріптерді қосу, орнын ауыстыру жолымен буындар, сөздер түрленуі жайлы түсініктері бар. Оптико-кинетикалық белгілері бойынша әріптерді дифференциациялай алады; сөздердегі тастап кетілген әріптерді таба алады. Оқылып қойған әріптердің графикалық және оптико-кеңістік белгілерін ажырата алады. Әріптердің жетпей қалған элементтерінің суретін сала алады;

2) орфографиялық және тыныс белгілердің нормаларын сақтау. Екпінді емес дауыстыларды жазу жайлы түсініктері бар: ересек адамның бақылауында сөздерді ауыстыру жолымен екпінді емес дауыстыны тексереді. Сөздің соңындағы қатаң және ұяң жұпты дауыссыздардың жазылуы жайлы түсініктері бар: аса қарапайым жағдайларда көршілес сөздердің көмегімен және сөздердің ауысуы есебінен қатаң және ұяң дауыссыздардың жазылуы тексеріледі. Жазылуы ережелермен тексеруге келмейтін, кейбір сөздердің жазылуы жайлы түсініктері бар. Сөздер және сөйлемдердің жазылуының негізгі ережелерін біледі: сөзде әріптер бірге жазылады, сөйлемде сөздер жеке жазылады. Көмекші сөздердің бөлек жазылуы туралы, адамдардың есімдері бас әріппен жазылуы түсініктері бар, сөйлемдерді жазудың негізгі ережелерімен таныс. Сөйлем соңында тыныс белгілерін қояды: нүкте, лепті, сұрау белгілері;

3) қолды жазуға дайындау. Кеңістіктегі өзара қарым-қатынасты, жазықтыққа бағдарлануды орнатады. Таяқшалардан әріптерді құру, бау және мозаиканы қатарлап шығару, ермексаздан мүсіндеу, ауада және жұқа ұнтақ жарма қабатында «сурет салу» дағдысы бар. Шектеуішке сүйене отыра және оның көмегінсіз трафарет көмегімен сызықшаларды салу дағдысы бар. Жұмыс жолына берілген биіктігі, ұзындығы, ені және санына сәйкес әріптерді жазу. Жеке элементтерден жазба әріптерді құрастыра алады. Жазу кезінде арқа мен қолдың дұрыс қалпымен таныс. Жазу кезінде қарындашты немесе қаламды дұрыс ұстау дағдылары бар. Жазу кезінде қозғалыс актілерінің барысын қадағалайды және бақылайды. Шатастырылатын әріптерді, оларға сәйкес белгіленетін дыбыстарды ажырататын, сигналдық, «тірек» сипаттары жайлы түсініктері бар. Ересек адамның қадағалауымен графикалық белгінің құрылысына және құрамына; олардың элементтерінің жинақтауына; әріптердің салыстырмалы талдауына жаттығулар орындайды. Баспаны қолдана отырып дыбысты әріп етіп белгілейді.

6-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
3.1 Кинетикалық	0.3.1.1 ұсынылған модельдер негізінде немесе

ұқсастықтары бойынша әріптерді дифференциациялау	модельдеу көмегімен оларды жазу, сөздердің, сөйлемдердің сызбаларын құрастыру
3.2 Орфографиялық және тыныс белгілердің нормаларын сақтау	0.3.2.1 орфографияның қарапайым ережелерін сақтау
	0.3.2.2 сөйлем соңында тыныс белгілерін қою: нүкте, сұрақ белгісі, леп белгісі
3.3 Қолды жазуға дайындау	0.3.3.1 жазба парағында бағдарлану, жұмыс жолын және жоларалық кеңістігін ажырату; әріп элементтерін жазу, тор/жолақ жұмыс дәптеріне басып шығару
	0.3.3.2 жазу кезінде қарындашты немесе қаламды дұрыс ұстау

4 - параграф. Дыбыс айту

139. Мақсаты толыққанды айту дағдыларын қалыптастыру: сақталған дыбыстарды нақтылау, жоқ дыбыстарды қою, бұрмаланған дыбыстарды түзету; фонематикалық есту мен фонематикалық қабылдауды, фонетикалық-фонематикалық түсініктерді қалыптастыру болып табылады.

140. Міндеттері:

- 1) сөйлеу тілі іс-әрекетіне эмоционалды жағымды қатынасты дамыту;
- 2) еркін есту арқылы қабылдауды және зейінді дамыту;
- 3) еркін көру арқылы қабылдауды және зейінді, жадты дамыту;
- 4) артикуляциялық қимылдың кинестетикалық және кинетикалық негіздерін дамыту;
- 5) ырғақтық суреттерді қабылдау және шығару процесінде есту-көру және есту-қимылдық өзара әрекеттенуді дамыту;
- 6) сақталған дауысты және дауыссыз дыбыстардың айтылуын нақтылау;
- 7) жоқ дыбыстарды шақыру;
- 8) бұрмаланып айтылған дыбыстарды түзету;
- 9) буындардағы, сөздердегі дыбыстарды айтуға машықтандыру;
- 10) сөйлемдердегі, байланыстырылған сөйлеу тіліндегі дыбыстарды айтуға машықтандыру;
- 11) сөздің дыбыстық-буындық құрылымын қалыптастыру;
- 12) сөйлеу тілдік тыныс алуға үйрету;
- 13) дауысты дамыту;
- 14) интонациялық мәнерлілікті, сөйлеу тілінің ырғақтылығын дамыту;
- 15) өз күшіне деген сенімділікке тәрбиелеу.

141. «Дыбыс айту» сабағының мазмұны оқыту мақсаты мен күтілетін нәтижені қамтитын бөлімшелерден құралатын оқыту тараулары бойынша

ұйымдастырылған. Әрбір бөлімшенің ішінде бірізділікпен ұйымдастырылған оқыту мақсаттары педагогтарға өз жұмыстарын жоспарлауға және балалардың жетістіктерін бағалауға, сондай-ақ оқытудың келесі кезеңдері туралы хабарлауға мүмкіндік береді:

1) оқылатын дыбыстың дұрыс айтылуын бекіту кезеңіне лексикалық материалдарды тандағанда оның сан алуандылығын, үйретілетін дыбыстың мол болуын, сондай-ақ мүмкіндігіне қарай бұзылған және араласқан дыбыстардың болмауын қарастыру қажет. Балалардың меңгерген лексикалық-грамматикалық категорияларды, сондай-ақ байланыстырылған сөйлеу тілін дамытуға бағытталған жұмыстардың әр түрлі түрлерін қолдануға арналған жаттығуларды қосу ұсынылады. Дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету процесінде логопед балаларды үйретілетін дыбыстарды салыстыруға, артикуляциялық тәртіп бойынша олардың арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар туралы белгілі бір қорытынды жасауға, оларды артикуляциялау және айту тәсілдеріне үйретеді;

2) дыбысты буындарда бекіту кезеңінде, бекітіліп отырған дауыссыз дыбыстарды дауысты дыбыстармен төмендегі дәйектілікпен қосамыз: тік буындарда, кері буындарда, дыбыс дауысты дыбыстардың арасында болатын буындарда, тұйық буындарда, дауыссыз дыбыстар қатар келген буындарда;

3) жіңшке дыбыстар жуан дыбыстардан кейін, дәл осы ретпен бекітіледі. Екпіндерінің ауысуымен, біртіндеп буындардың көбеуімен буындық жаттығулар қоланылады.

142. Оқу бағдарламасының мазмұны келесі бөлімдерді қамтиды:

- 1) фонематикалық есту;
- 2) сөйлеу тілінің просодиялық жағын қалыптастыру;
- 3) сөйлеу тілінің айтылу жағын қалыптастыру.

143. «Фонематикалық есту» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) есту арқылы қабылдау;
- 2) фонематикалық қабылдау;
- 3) фонематикалық түсініктер;
- 4) фонематикалық талдау мен жинақтау;
- 5) сөздің буындық құрылымы.

144. «Сөйлеу тілінің просодиялық жағын қалыптастыру» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) сөйлеу тілдік тыныс алуды дамыту;
- 2) дауысты дамыту.

145. «Сөйлеу тілінің айтылу жағын қалыптастыру» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) қол моторикасының қимылының кинестетикалық және кинетикалық негізін қалыптастыру;
- 2) артикуляция мүшелерін дамыту;
- 3) айтылуды қалыптастыру.

146. «Фонематикалық есту» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) есту арқылы қабылдау. Есту зейінін қосады, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына сәйкес орындайды. 3-4 сигналдың ішінен тұрмыстық шуды таниды және ажыратады. Ақырын және қатты дыбысталуды ажыратады. Дыбысталудың қарқынын ажыратады. Сөйлеу тілінің басталуы мен аяқталуына деген әсері болады;

2) фонематикалық қабылдау. Дыбысталу жағынан ұқсас сөздерді ажыратады. Берілген дауысты дыбысты басқа дауысты дыбыстардың ішінен ерекшелейді. Сақталған сөйлеу тіліндегі дауыссыз дыбысты басқа дауыссыз дыбыстардың ішінен ерекшелейді. Бір буынды және екі буынды ұқсас сөздерді (мак-бак-так) айтады. Суретте бейнеленген сөздің дұрыс айтылуын қате айтылуынан ажыратады. 3-4 сөздің ішінен дыбыстық құрамы бойынша басқаларынан ерекшеленетінді анықтайды;

3) фонематикалық түсініктер. Суреттерді берілген дыбысқа сәйкес таңдайды. Берілген дыбысқа екі буынды сөздерді таңдайды. Берілген дыбысқа үш буынды сөздерді таңдайды. Берілген дыбыс сөздің басында естілетін сөзді таңдайды. Берілген дыбыс сөздің соңында естілетін сөзді таңдайды. Берілген дыбыс сөздің ортасында естілетін сөзді таңдайды;

4) фонематикалық талдау мен жинақтау. Дауысты және дауыссыз буындар туралы түсінігі бар, дауысты және дауыссыз дыбыстарды жіктейді. Дыбысталуы мен артикуляция жағынан ұқсас дауыссыз дыбыстарды жіктейді. Аталған дыбыстың сөздегі орнын анықтайды, сөздегі дыбыстардың дәйектілігін анықтайды. Сөздердің дыбыстық үлгілерін түсті шекемтастардан құрастырады, әр түрлі дыбыстық үлгілерге сәйкес сөздерді таңдайды. Сұрақтардың және берілген дыбыстық құрылымды сөздердің көмегімен педагогтың немесе баланың ойлаған сөзін табады;

5) сөздің буындық құрылымы. Дауыссыз дыбыстардың тоғысуын айту. Дауыссыз дыбыстардың тоғысуын айтады және оған сәйкес сөздерді таңдайды. Дұрыс айтылатын дыбыстардан құралатын күрделі буындық құрылымды қабылдау және айту дағдысы бар, бітеу буыны бар үш буынды сөздерді айта алады, дауыссыз дыбыстар қатар келген үш буынды сөздерді айтады. «Буын», «сөз» туралы түсініктері бар, екі және үш буынды сөздерді буынға бөледі. Дауыссыз дыбыстары қатар келген үш және төрт буынды сөздерді буынға бөледі. Буын құрылымы күрделі сөздерді айтады. Сөздерді, сөйлемдерді айтқанда лепті, хабарлы, сұраулы интонацияларды пайдаланады.

7-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
1.1 Есту арқылы қабылдау	0.1.1.1 есту зейінін қосу, әрекетті сигналдың әр түрлі дыбысталуына сәйкес орындау
	0.1.1.2 3-4 нұсқадағы дыбыстық сигналдарды тану және ажырату
	0.1.1.3 сөйлеу тілінің дыбысталуының басталуы мен аяқталуына деген әсері болу

1.2 Фонематикалық қабылдау	0.1.2.2 дыбысталу жағынан ұқсас сөздерді ажырату
	0.1.2.3 берілген дауысты дыбысты басқа дауысты дыбыстардың ішінен ерекшелеу
	0.1.2.4 сақталған сөйлеу тіліндегі дауыссыз дыбысты басқа дауыссыз дыбыстардың ішінен ерекшелеу
	0.1.2.5 бір буынды және екі буынды ұқсас сөздерді айту(мак-бак-так)
	0.1.2.6 суретте бейнеленген сөздің дұрыс айтылуын қате айтылуынан ажырату
	0.1.2.7 3-4 сөздің ішінен дыбыстық құрамы бойынша басқаларынан ерекшеленетінді анықтау (мак-бак-так-банан)
	1.3 Фонематикалық түсініктер
0.1.3.2 берілген дыбысқа екі буынды сөздерді таңдау	
0.1.3.3 берілген дыбысқа үш буынды сөздерді таңдау	
0.1.3.4 берілген дыбыс сөздің басында естілетін сөзді таңдау	
0.1.3.5 берілген дыбыс сөздің соңында естілетін сөзді таңдау	
0.1.3.6 берілген дыбыс сөздің ортасында естілетін сөзді таңдау	
1.4 Фонематикалық талдау мен жинақтау	0.1.4.1 дауысты және дауыссыз дыбыстарды жіктеу
	0.1.4.2 дауысты-дауыссыз дыбыстар тіркесіндегі дыбыстардың санын және дәйектілігін анықтау
	0.1.4.3 сөздегі дыбыстар санын анықтау
	0.1.4.4 екі аталған сөзден бірдей дыбыстарды анықтау
	0.1.4.5 аталған дыбыстың сөздегі орнын анықтау
	0.1.4.6 дыбыстардың сөздегі дәйектілігін анықтау
	0.1.4.7 берілген дыбыстар санына сөз құрау
	0.1.4.8 дауыссыз дыбыстарды құрылу орны бойынша жіктеу
	0.1.4.9 дауыссыз дыбыстарды акустикалық белгілері бойынша жіктеу
	0.1.4.10 «буын», «сөз» мағыналарын түсіну
1.5 Сөздің буындық	0.1.5.1 дауыссыз дыбыстардың тоғысуын айту

құрылымы	0.1.5.2 дауыссыз дыбыстардың тоғысуын айту және оларға сөздер таңдау;
	0.1.5.3 бітеу буыны бар үш буынды сөздерді айту;
	0.1.5.4 дауыссыз дыбыстары тоғысқан үш буынды сөздерді айту
	0.1.5.5 үш және төрт буынды сөздерді буынға бөлу
	0.1.5.6 дауыссыз дыбыстары тоғысқан үш және төрт буынды сөздерді буынға бөлу
	0.1.5.7 буындық құрылымы күрделі сөздерді айту
	0.1.5.8 әр түрлі интонацияларды пайдалану

147. «Сөйлеу тілінің просодиялық жағын қалыптастыру» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) сөйлеу тілдік тыныс алуды қалыптастыру. Бақылау үшін алақанды пайдалана отырып көкеттік-қабырғалық тыныс алуды пайдаланады. Сөйлеу тілінің қатысуынсыз, сөйлеу тілінің қатысуымен қысқа жайлы дем алуды және жайлы ұзақ дем шығаруды орындай алады. Ауыздық және мұрындық тыныс алуды ажыратады. Тіркестерді айтқанда сөйлеу тілдік дем шығаруды біртіндеп ұзарта отырып, буындар мен сөз қатарын бір тыныста айтады;

2) дауысты дамыту. Дауыс күші мен биіктігін ажыратады. Дауыс күшін еркін өзгертеді: сыбырлап, ақырын, қатты айта алады.

8-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
2.1 Сөйлеу тілдік тыныс алуды дамыту	0.2.1.1 көкеттік-қабырғалық тыныс алуды пайдалану (бақылау үшін баланың алақанын пайдалану)
	0.2.1.2 сөйлеу тілдің қатысуынсыз қысқа жайлы дем алуды (ұртын толтырмай, иығын көтермей) және жайлы ұзақ дем шығару
	0.2.1.3 сөйлеу тілдің қатысуымен қысқа жайлы дем алуды (ұртын толтырмай, иығын көтермей) және жайлы ұзақ дем шығару
	0.2.1.4 ауыздық және мұрындық тыныс алуды жіктеу (ауызбен дем алу мұрынмен дем шығару; мұрынмен дем алу ауызбен дем шығару)
	0.2.1.5 буындар мен сөз қатарын бір тыныста айту
	0.2.1.6 тіркестерді айтқанда сөйлеу тілдік дем шығаруды ұзарту
2.1 Дауысты дамыту	0.2.2.1 дауыс күшін ажырату (ақырын-қатты)
	0.2.2.2 дауыс биіктігін ажырату (жоғары-төмен)

	0.2.2.3 дауыс күшін еркін өзгерту: сыбырлап, ақырын, қатты айту
--	---

148. «Сөйлеу тілінің айтылу жағын қалыптастыру» бөлімінің мазмұны келесіні қарастырады:

1) қол моторикасының қимылының кинестетикалық және кинетикалық негізін қалыптастыру. Көру арқылы қабылдауда саусақтарды дамытуға арналған әр түрлі жаттығуларды орындайды, сөздік нұсқау бойынша әр түрлі саусақтық қалыпты ұстап тұрады. Қол білезіктеріне арналған арнайы жаттығуларды орындайды: қимыл амплитудасын біртіндеп арттыра отырып қолды жұму, ашу, сілкі және бұлғау. Дәйектілікпен ұйымдастырылған қимыл мен құрылымдық праксис процесінде саусақтарымен әр түрлі қимылдарды орындайды: конструктормен ойындар, мозаикадан өрнектер құрастыру, таяқшалар көмегімен заттарды бейнелеу, қиылған суретті жинау, жиектеу, бояу, трафаретті штрихтау;

2) артикуляция мүшелерін дамыту. Артикуляцияның негізгі мүшелерін біледі. Артикуляциялық жаттығулар кешенін логопедтің үлгісі, санауы және сөздік нұсқауы бойынша орындайды. Артикуляциялық қалыпты ұстап тұрады, ерінге, тілге арналған артикуляциялық ойын жаттығуларын орындайды. Артикуляция мүшелерінің қозғалғыштығы мен артикуляция мүшелерінің ауысуына арналған жаттығуларды орындайды. Әр түрлі дыбыстарды айтқан кездегі тілдің қалпының өзгеруін анықтайды. Сөздік нұсқау бойынша мимикалық жаттығуларды орындайды: көзді қатты жұму, ұртты ауаға толтыру;

3) айтылуды қалыптастыру. Дауысты дыбысты буында, сөзде, сөйлемде және шағын әңгімелерде дұрыс айтады. Сөзде, сөйлемдерде және қысқа әңгімелерде естілген және айтылған дауыссыз дыбыстарды дұрыс жіктейді. Естілген және айтылған дауыссыз дыбыстарды ұяң-қатаң, жуан-жіңішкелігі бойынша жіктейді.

9-кесте

Бөлімше	Оқыту мақсаттары
3.1 Қол моторикасының қимылының кинестетикалық және кинетикалық қалыптастыру негізін	0.3.1.1 саусақтарды дамытуға арналған әр түрлі жаттығуларды орындау
	0.3.1.2 әр түрлі саусақтар қалпын ұстап тұру
	0.3.1.3 қол басына арналған жаттығуларды орындау
	0.3.1.4 үлгі бойынша таяқшалардан пішіндер құрастыру
	0.3.1.5 әр түрлі штрихтау әрекетін орындау
3.2 Артикуляция мүшелерін дамыту	0.3.2.1 артикуляцияның негізгі мүшелерін білу
	0.3.2.2 артикуляциялық тәртіпті логопедтің үлгісі бойынша, санау, сөздік нұсқау бойынша орындау
	0.3.2.3 артикуляциялық қалыпты ұстап тұру

	0.3.2.4 ерінге арналған артикуляциялық жаттығуларды орындау
	0.3.2.5 тілге арналған артикуляциялық жаттығуларды орындау
	0.3.2.6 артикуляциялық мүшелердің ауысуына берілген жаттығуларды орындау
	0.3.2.7 артикуляциялық аппараттың нақты және жіктелген қимылын орындау
	0.3.2.8 сөздік нұсқау бойынша мимикалық жаттығуларды орындау
3.3 Айтылуды қалыптастыру	0.3.3.1 дауысты дыбыстарды естілгенде және айтылғанда дұрыс айту
	0.3.3.2 ерте онтогенез дауыссыз дыбыстарды сөзде, сөйлемде дұрыс айту
	0.3.3.3 әр түрлі фонетикалық жағдайларда ауыстырып, шатастырып алуы мүмкін дауысты дыбыстарды [а-о-у-и]; [а-ә], [о-ө], [у-ү], [у-ұ], [ү-ұ], [ы-і] дұрыс айту
	0.3.3.4 дауысты, дауыссыз дыбыстарды жіктеу
	0.3.3.5 қатаң, ұяң, үнді дыбыстарды естілгенде және айтылғанда дұрыс айту
	0.3.3.6 жуан және жіңішке дыбыстарды естілгенде және айтылғанда дұрыс айту
	0.3.3.7 әр түрлі фонетикалық жағдайларда ауыстырып, шатастырып алуы мүмкін дауыссыз дыбыстарды [ш-с], [ж-з], [с'-щ,], [м-н], [б-п], [к-қ], [ғ-ғ], [т-д], [к-т], [ғ-қ], [н-ң], [м-н-ң], [х-һ], [с-з], [ш ж], [л-р], [в-б] дұрыс айту
	0.3.3.8 қойылған дыбыстардың дауыстылармен жеке, ашық буында тұйық буында, бітеу буында, сөзде, сөйлемде тоғысуы